

pravega očeta) t. j. mož vdove njenim otrokom, ki so od prvega moža; po očim¹⁾, t. j. on, kateri posini ali «za hčer vzame» otroke: tem otrokom je poočim.

b) Mati;²⁾ mačeha,³⁾ tudi «pisana mati» imenovana, t. j. žena vdovca njegovim otrokom, kateri so od prve žene; pomati⁴⁾ je po ženski strani to, kar je po moški strani poočim.

2. Otroci.

a) Sin;⁵⁾ pastorek, pasterek⁶⁾ je sin možev od prve žene drugi ženi, ali pa sin ženin od prvega moža drugemu možu; posinjenec, posin⁷⁾ je tisti mladenič, ki ga mož «vzame za svojega».

b) Hči, hčer;⁸⁾ pastorka, pastorka,⁹⁾ t. j. hčer moževa od prve žene drugi ženi, ali pa ženina hčer drugemu možu; pohčerjenica, pohčer, pohčerka¹⁰⁾ je deklica, katero sta sprejela zakonska človeka za svojo.

3. Otrôk otroci.

a) Vnuk,¹¹⁾ sinov ali pa hčerin sin svojemu dedcu in babici.

¹⁾ Wahlvater, quem patrem appello. Glej: Vuk S. Karadžić, besednjak, str. 540. — ²⁾ Mutter. — ³⁾ Stiefmutter. — ⁴⁾ Die Wahlmutter, quae matris loco habetur. Vidi Vuk St. Karadžić besednjak, str. 536. — ⁵⁾ Der Sohn. — ⁶⁾ Der Stiefsohn. — ⁷⁾ Der Adoptivsohn. — ⁸⁾ Die Tochter. — ⁹⁾ Die Stieftochter. — ¹⁰⁾ Die Adoptivtochter. — ¹¹⁾ Der Enkel.

b) Vnuka,¹⁾ vnuke (ne «vnukinja», kakor nekateri pišejo; Dalmatin pozna le «vnuko»), sinova ali hčerina hči, kakor pri «vnuku».

4. Vnuka in vnuke otroci.

a) Pravnuk,²⁾ pravnuka³⁾ sin in hči vnuka in vnuke pradedcu in prababici. Po tej vrsti nadalje bi bili: «prapravnuki» in «prapravnuke», t. j. sin in hčere «pravnuka» in «pravnuke», abnepos in abneptis, t. j. tretji «vnuk» in tretja «vnuka».

II.

Ravna navzgora rodbinska vrsta.

1. Dedec, dedek, stari oče;⁴⁾ babica, stara mati⁵⁾ svojim vnukom in vnukam.

2. Pradedek,⁶⁾ prababica,⁷⁾ t. j. dedkov in babičin oče, dedkova in babičina mati svojima pravniku in pravniki. Hrvati razvijajo to še nadalje: «prapradedek» bi bil v hrvaški rodbini: «šukundjed», t. j. dedkov dedec; «praprababica», t. j. dedkova babica je pri Hrvatih «šukunbaba». Nadalje še imajo: «prašukundjed», t. j. «pradedkov dedec» in «praprašukundjed», t. j. »šukundjedov djed».⁸⁾ (Konec.)

¹⁾ Die Enkelin. — ²⁾ Der Urenkel. — ³⁾ Die Urenkelin. — ⁴⁾ Der Grossvater. — ⁵⁾ Die Grossmutter. — ⁶⁾ Urgrossvater. — ⁷⁾ Urgrossmutter. — ⁸⁾ Kakor želi gospod pisatelj, tako prosi tudi uredništvo, da bi mu zvedenci poslali pojasnila ali pa svoje misli o tukajšnjih in naslednjih besedah. Tako pridemo do stalnih izrazov. — Uredn.



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

Letos pa mora biti, naj velja, kar hoče!» govoril sem začetkom meseca julija lanskega leta. «Pogledat grem slovanske brate v novi Avstriji, naj si bodo zapreke kakoršne koli.» Dve leti namreč sem že namerjal porabiti počitnice v to, da se ozrem v slovansko «Švico», a obakrat so prišle take zapreke, da sklepa nisem zvršil. Radi tega

je bila moja volja sedaj tako odločna, — in šel sem.

Najkrasnejše jutro naju je pozdravljalo, mojega tovariša gosp. J. in mene, ko sva se 16. julija vsedala v voz na Novomeškem velikem trgu. Gospod tovariš je hitel v svoj rojstveni kraj, lepo Savinjsko dolino, jaz pa proti hrvaški prestolnici; zaradi tega sva potovala

skupaj do mičnih Brežic. A bil sem prav malobeseden. Navadno sem potoval ob takem času tudi jaz v svoj rojstveni kraj, torej je umevno, da so misli silile domov. Morda sem verjel svarečim glasovom, naj ne hodim tako brezskrbno v Bosno. Neki dobrohotni gospod mi je bil celó revolver vtaknil v potno torbico, češ, doli je še vedno jako nevarno. Poživil sem se stoprv potem, ko sem bil med krmljenjem najinih konj opravil sveto daritev v Kostanjevici. Kako ljuba mi je Kostanjevica še vedno! Tukaj sem najprej služboval, tukaj preživel veliko prijetnih dnij. Zato mi je tako dobro v spominu in rad se pomudim v njej. Sedaj sem prosil v cerkvi blagoslova za srečno pot.

Hitela sva skozi rodovitne Cerklje in lepo Krško Vas. Jasno nebo se je smejalo nad nama, priroda na okrog je razkrivala svojo lepoto, od Leskovca sem pa so naju pozdravljali topničarji z močnimi strelji iz Uhacijevih topov. Imeli so vojaške vaje. Potniku je tukaj zares lep prizor: Na desni mu je počasna Krka, za njo zadnje panoge zaraslih Gorjancev; pred njim se blesté Brežice; na levi je širono polje do Leskovških in Krških goric. Da, lepa je tudi naša dolenjska stran! — Če tudi so streljali samo za vajo, vendar mi je prihajalo nekako tesno v srcu. Vrivala se mi je misel: Prej ali slej — morda prav kmalu — se bode ta grozovita godba glasila kot zadnji pozdrav tisočem junških sinov avstrijskih, ki bodo v cvetoči dôbi prelili kri za čast in srečo domovine. Celó tako streljanje ni čisto nenevarno. Mala napaka pri velikanškem morilnem stroju — bil je top slabo nabit — je vzela nekaj dnij poprej vojaku mlado življenje.

Pri Savi sva. Reka je narasla, radi tega je prevoz počasen. Vendar je drdral za pol ure voz po velikem Brežiškem trgu. Lepo mestece so Brežice; ponosno se dvigajo na savskem bregu, žal, da se še premalo zavedajo slovenskega svojega rodú!

Gospodu tovarišu se mudi na železnico, da se odpelje proti Zidanemu Mostu. A glej, kako daleč je iz mesta do železnice! Dobro, da imava čila ko-

njiča, sicer bi morala iti blizu pol ure. Pol ure — to je posledica stare modrosti Brežiških očetov! S tako modrostjo so se poslavili tudi zastopniki nekaterih notranjskih krajev. Ponujali so jim železnico in železniško postajo, a niso je marali. Železnica ni silila k premetenim očetom, marveč se je ognila njihovih posestev. Sinovi pa delajo pokoro za nepremišljenost svojih prednikov. Koliko bi dali Brežičani, da se jim približa kolodvor! A neče se približati.

Odšel je moj tovariš. Meni je bilo čakati še pet ur vlaka, ki me potegne proti jugu; ure so mi minule hitro. Obiskal sem znane mi očete frančiškane v mestu, prijateljsko družino, ki mi je draga že iz veselih dijaških let, ljubeznivega nekdanjega součenca, načelnika tamošnje železniške postaje. Njegova soproga ni hotela drugače, kakor da sem obedoval v njiju prijazni družbi — pod košatim kostanjem ob železniški progi. Ni mi bilo žal, da sem se udal; prijateljski pogovor me je obodril in poživil.

Zares lepa je okolica pod Brežicami. Na desno in levo vidiš rodovitno polje in lepe vasi. In tu prebivajo mili rojaki, vrli katoliški Slovenci. O tem pričajo bele cerkvice po vaseh, na planjavi in po gričih; to kažejo križi in druga znamenja ob potih. Da, tukaj prebiva slovenski trpin, udan Bogu, zvest cesarju, vedno stanoviten, dasi je zaničevan. Tolaži ga njegova nebeška vera.

Zdržali smo mimo Dobove, katero krasi velika nova cerkev; vlak drsne po mostu čez umazano Sotlo, pa smo na Hrvaškem. Ne bodem popisaval kraja, ki je sicer jako mičen zlasti proti zahodu, kjer se ti nasproti bliščé Jesenice, Mokrice, Dolina, na jugu pa lepa Samoborska okolica. Zdi se ti, da pokaže kraj drugačno lice takoj, ko prekoračiš Sotlo; skoro bi rekel, da je polje manj skrbno obdelano, nego na sosednem Štajerskem.

Bližamo se kraljevemu Zagrebu.

Kaj je ono veliko poslopje tam, nova krasna stavba v prijaznem zakotju? Cesta do nje vodi po rodovitnem polju; okrog poslopja so najlepši nasadi, vinske

gorice se vrsté v polkrogu, nad lepimi stavbami se prostira teman gozd. Jako prijazen je ta kraj. Tukaj je bivališče umobolnim Hrvatom, deželna blaznica Stenjevec. Prav primeren kraj je izbran za nesrečneže, da jih vsaj priroda poživí in jim povrne zdravje telesno, ki je potrebno za ozdravljenje na umu.

Zagreb, kako se leskečeš iz daljave, kako raseš po strašnem udarcu 9. novembra leta 1880., ko te je grozna prirodna sila skoro porušila, kako se dvigaš iz prahú, kako se lepotičiš! Malo let te nisem videl, pa se danes čudim premembam tvojim. Da, ponosen si slovanski, hrvaški Zagreb! Pa si li istinito tak, kakoršnega se kažeš? Trpiš pač mnogo bolečin. Hrvaško središče si, to kažeš, to trdiš; vendar se ptujec oblastno košati v tebi, tvoji sinovi pa so neje-dini. — Ptujstva je v Zagrebu mnogo, to opaziš brž; ko stopiš na predvežje¹⁾ velikega kolodvora, začuješ nemške glasove.

V mesto ne pojdeva, prijazni čitatelj, preveč bi se zamudila; najin namen je, da prideva čim najpreje v Bosno. Ozriva se le mimogredé na njegovo zunanje lice.

Diven je pogled na «jugoslovanske Atene» z južne strani. Ozadje mestu je veličastni čez 1000 m visoki Slemen; pred njim so po nižjih gričih dražestna letovišča, žal, večinoma židovska; cerkve z visokimi zvoniki, zlasti orjaška prvostolnica, palače bogato okrašene in nepregledna planjava pred mestom, raztezajoča se proti jugu in zahodu — to so krasila Zagrebškega mesta. Ne goljufaj nas, sladko upanje, da bode Zagreb kdaj še večji in lepši, ne samo po zunanjem licu, ampak po katoliškem in narodnem duhu!

Od Zagreba naprej sem se vozil z nekim višjim uradnikom pri Zagrebški vladi. Jela sva govoriti slovanski, a nadaljevala sva kmalu nemški. Mož je bil ljubezniv, častitljiv; resni obraz je ka-

¹⁾ To skoyanko lahko rabimo za francosko «perron», ker je v istini pred pravo vežo. «Perron» imenujejo namreč Francozi oni nekoliko vzvišeni prostor, ki je pred hišnim pragom ali vežo. Imenuje se tako, ker je iz kamenov (pierre) ali kamenitih ploč. Uredn.

zal, da je prebil že marsikako težavo. Dasi je bil rojen Hrvat, vendar je bil vzgojen nemški, in tako tudi uradoval dolgo vrsto let; radi tega sem mu rad odpustil, ko mi je zatrjeval, da bi mnogo rajši tudi sedaj videl v uradu nemški nego hrvaški jezik. Bil je mož stare šole. Bil mi je do Siska prav ljub in zanimiv sopotovalec; gotovo bi mi ne mogel kdo drugi tako opisati hrvaških razmer, kakor mi jih je opisaval on.

Malo pod Zagrebom nas postavi vlak čez Savo, katera je tu že dokaj široka. Nov most za vozove se ravnokar dovršuje blizu železničnega; lepa, trdna železna stavba je.

Nekaj minut potem je dospel vlak do Vélike Górice. Njeno ime ni prav primerno; dviga se le malo nad veliko planjavo, ki je okrog in okrog. Plodovit je ta svet; vrsté se polje, gozdi in travniki. Ljudem todi še ni hudo, naj reče kdo kar koli. Po delu tako sodim. Naj bi bili tu naši Gorenjci, drugačno lice bi imela lepa ravan. Na njivi ne najdeš nič družega, kakor koruzo in zopet koruzo, a še ta je jako slabo oskrbljena. Kjer je bila sejana pšenica, tam ti stoji prazno; goveda in svinje se preganjajo po takih njivah. Koliko bi tu vzraslo ajde! — mislil sem si. Njive počivajo, kar je sicer zanje dobro, a pri nas ne bi smele; ravno to pa je dokaz, da posestnikom ne gré slabo. Tudi delavci tu niso posebno pridni. Sila uči moliti, a tudi delati.

Pred Górico in daleč za njo proti Sisku je tako zvano Turopolje, kjer so vsi prebivalci kmetje-plemenitaši. Koncem 17. stoletja so se skazali v bojih zoper Turka, tako mi je pravil moj sopotnik; za plačo jih je povzdignil cesar Leopold I. v plemeniti stan. Do l. 1848. so bili zares gospodje; sodili so, zapirali so, v klado so devali. Znan je Turopoljski ponos, sloveča je Turopoljska ošabnost. Zgorej imenovanega leta pa so se jim vzele pravice. Umeva se, da Turopoljcem to ni hotelo v glavo, a ban je poslal doli polk vojakov. To je pomagalo, pa bilo je tudi vzrok, da so Turopoljci od takrat vedno madjaroni; volijo vsikdar, kakor želi Pešta, zakaj od tam pričakujejo baje še vedno pomoči

in starih pravic. Minister Josipović je brat župana Turopoljskega v Górici.

Ponosen je pa Turopoljec še vedno, a tudi petičen. Zarasli hrastovi gozdi dadó obilo novcev, ker se les dobro prodaje. Ob železnični progi so nepregledni kupi hrastovih dog, pragovi itd.; v gozdovih se debelé prasci, govedo pa dobiva bogate krme na polju: povsodi so viri bogastva in sreče.

Moj popotni tovariš mi je pravil, da je poslovanje med Turopoljci jako težavno. Poskusil je sam. Strezi županu, bogatašem — je dejal — potem gre; ako tega ne storiš, gorjé ti: najmanje, kar te zadene, je tožba pri banu; izgovarjati, opravičevati se pa tudi takrat ni prijetno, ko je človek nedolžen. Turopoljec zahteva, da se ravna ž njim kot z gospodom-plemenitašem. — V uradu se je vsela plemenita Turopoljka. «Stojte!» pravi neprevidni uradnik. «Jaz sem plemenita», je odgovor. Gospod se za to ne briga; a v malo dnéh dobi od vlade oster poziv, naj se opraviči radi svojega ravnanja. Da, ponosen je Turopoljec!

Od postaje Lekenik, prve za Górico, je svet mokroten, slab in jako leno obdelan. Pa ni čuda, zakaj tudi na Hrvaškem se poslednji čas delavci težko dobivajo. Knez Thurn-Taxis ima tu velikanska posestva; od daleč, tam od gorate Hrvaške okoli Karlovca in še iz bolj oddaljenih krajev dobiva delavcev, vendar se vrši delo le počasi, trava stoji suha, kakor daleč sega oko, nihče je ne kosí. Moj tovariš iz Zagreba je dejal, da se košnja več ne izplačuje. Domači imajo sami dovolj in ni jim sile, da bi delali drugim za denar; drugi Hrvatje pa prihajajo redkeje kakor nekdanj, ker županstva zlasti ženskam zabranjujejo hoditi od doma.

«Sisak!» je zaklical sprevodnik. Vesel sem skočil iz voza, poslovivši se od prijaznega gospoda in peš korakal v mesto, ki mi je bilo že od prej dobro znano.

Sisek je malo mesto s 6500 prebivalci; posebnosti nima. Ločijo pa ga v dva dela: «civilni» (stari) in «militarski» Sisek. Zvezana sta po lepem lesenem mostu čez Kolpo.

Sisek je zgodovinsko slavno mesto, posebno slavno pa še iz turških bojev. L. 1593. je branil mesto junaški Zrinski. Nekoliko tožni spomini se ti budé v srcu, ko se sprehajaš po tem kraju, zlasti še, ako se potrudiš pogledat nekoliko od sedanjega mesta oddaljeno «sisačko» trdnjavo ob izlivu Kolpe v Savo. Kako je divjal tu krvavi ples! Koliko slovenske krvi je popila tu črna zemlja! — Tudi v trgovini je bil Sisek do sedanjega časa jako znamenit, imel je važno zvezo po železnici in po rekah Kolpi in Savi. Žita, lesa in ježic se je tu prodalo mnogo. Marsikak Slovenec si je prislužil v Sisku lep kos kruha. Poslednji čas pa je parobrodna vožnja kar ponehala večinoma zaradi železnice, ki veže ob savskem bregu Sisek z Brodom; trgovina zato hira, kakor so mi pravili domačini. Bratje Madjari obračajo železnice, kolikor se dá, proti središču — Budapešti — in Sisek propada. Čakajte Siščani, ko se potegne naša dolenska železnica preko Karlovca do vas, tu vam pride zopet zlata dôba!

Sedanji Sisek je bila nekdanja rimska naselbina «Siscia»; mnogo se zasleduje starin, ki to spričujejo, a jaz nisem imel časa, da bi jih ogledoval.

Siščani dobro skrbé za vnanjo ugodnost in lepoto svojega mesta. V novejšem času so zasadili blizu župnijske cerkve jako lep in prostoren park; ulice so čedne, in kar je novih, so tudi široke. Župnijsko jako staro cerkev je dal sedanji mnogozaslužni župnik, hrvaški narodnjak K., po potresu leta 1880. vkusno prenoviti; žal, da so ostali še stari oltarji, prave pokveke v nerodnem zlogu. Jako dobro je preskrbljeno v mestu za šolstvo; tu imaš krasne nove stavbe za ljudsko šolo, deško, dekliško pa meščansko šolo. Okolica je lepa, na zahodnji strani proti Petrinji krasna.

Naj li povem še kaj o sebi?

Poiskal sem brž hôtel «Zum Grosscapitel» (tudi v južni Hrvaški imajo hôteli nemška imena), ker je blizu župnijske cerkve. Spravil sem prah z obleke ter hitel k gosp. K., rojenemu Zagrebčanu, da se mu oglasim zaradi svete maše, ker drugi dan je bila nedelja.

Seznanil sem se bil z gospodom že pred več nego dvanajstimi leti, ko sem imel doli neko sitno reč uravnati. Sprejel me je gostoljubni gospod preljubeznivo ter hotel, da prenočim pri njem. Odklonil sem povabilo, ker sem že imel sobo v gostilni, vendar sem moral na večer ostati pri njegovi mizi. Vlegel sem se zgodaj, ker pot v hudi vročini me je bila močno utrudila, a spanec ni hotel priti, kakor sem želel. Pernica pod glavo je delala preveč vročine — kmečki sinovi, kar sem jaz, nismo vajeni pernicam — razven tega pa je bila v spodnjih prostorih pevska poskušnja do 11. ure, potem pa še dolgo živahna zabava. Spal sem malo, vstal ves utrujen. Tako se godi na potovanju.

Po sv. maši sem hitel poiskati svojo teto, ki biva v Sisku čez 30 let. Bilo je veliko veselja, ko sem našel njo, njenega moža in omoženo hčerko, svojo sestričino. A z dotičnim popisovanjem ne smem dolgočasiti čitatelja.

Neka stvar pa mi je v Sisku težila srce. Nedelja je bila. Kako je tak dan pri nas na Slovenskem vse slovesno, kako ti hiti verni naš narod v cerkev! A tukaj na Hrvaškem se večina ne briga ne za svetek, ne za Boga, marveč dere le za pridobivanjem in uživanjem. Posebno pa se odlikujejo v tej malomarnosti Siščani. Videl sem pri prvi službi božji pač precēj kmetov in kmetie v lepih narodnih nošah, a meščanov jako malo. Slovenec je še poštenjak, veren kristijan.

Ogledavši si mesto in meščane, pospešil sem korake proti kolodvoru, da se popeljem naprej proti jugu. Vozili smo se po široki planjavi; na severozahodu se vidi nekoliko gorovja, a na vshodu zagledaš le nekatere višine. Čez Kolpo dirjamo v dolino savsko; na levi vidimo staro trdnjavo Sisek. Polje je rodovitno, a malo obdelano; koruza se vrsti z gozdovi. Ono mnogoličnost na polju, ki na Kranjskem tako prijetno dene očesu, pogrešaš todi popolnoma.

S sopotniki nisem imel sreče; prišel sem v voz, v katerem so bili čisto malobrižni ljudje. Poskušal sem ž njimi govoriti, a dalo se je le malo besedij izsiliti iz teh seljakov. Izjema je bil pač neki madjarski agent, ki je govoril za devet drugih. A duhovitosti ni bilo v tem govorjenju.

Vesel sem bil, ko smo dospeli do postaje Sunje, kjer se deli železnica v dve progi: proti Brodu ob Savi in ob rečici Sunji čez sedlo Majur v dolino reke Une. Moji sedanji sopotniki so namreč krenili vsi proti Brodu, jaz pa sem se preselil na drug vlak ter dobil jako ljubeznivo družbo, trgovca I. iz Siska, ki je bil že čestokrat tudi na Kranjskem, in nekega finančnega uradnika, oba prav prijazna moža.

Vlak nas pelje bolj proti zahodu; zapustivši dolino savsko, drvi naprej po Sunjski dolini, ki se zožuje proti planini Majurju. Kraji so zanimivi in rodovitni, a vse kaže, da ni pridnih rök. Od sela Majurja naprej je proga čim dalje bolj strma; vozimo se skozi dva predora in — pred nami je dolina ter reka Una, ki deli Hrvaško od Bosne.

Lepa je Unska dolina, zlasti pa je mičen pogled na levo proti vshodu, kjer je pod Majurjem prijazni trg avstrijska Kostanjica, zvezana po mostu z nasprotno turško Kostanjico. V avstrijski te pozdravljajo vitki zvoniki katoliške in razkolne cerkve in poleg drugih poslopij veliki novi frančiškanski samostan; v turški je bila zame največja imenitnost munara ali minaret pri džamiji, zakaj ta je bil prvi, katerega sem videl «in natura». Druga poslopja so jako preprosta. Most med Kostanjicama je bil baje narejen za časa Napoleona I. Tako mi je zatrjeval finančni uradnik.

Prelep je pogled na nasprotno stran. Gora, precej visoka, je zavita v mlado lesovje, ki tako dobro dene očesu; vmes so posajene posamezne bosanske koče, preprostejše, nego si moreš misliti; samo jedna je nekoliko večja in lepša.

(Dalje.)



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Koliko spominov se usiljuje potovalcu, ko gre na Uno, mejo nekdanje turške oblasti! Koliko roparskih čet jo je prekoračilo, ko so hodile plenit v naše kraje, koliko solz je kanilo vanjo onim, katere so Turki gnali v sramotno in grozovito sužnost! Hvala Bogu, da se vzbuja med temi žalostnimi spomini tudi vesel spomin. Dné 29. julija l. 1878. so ponosno stopale čez most med Kostajnicama naše čete na bosanska tla. Godba je godla, topovi so gromeli, našim vojakom pa je srce močno bilo zaradi navdušenja, da gredó zasest v imenu cesarjevem novo deželo. Šel je pa tukaj čez reko madjarski polk Sachsen-Meiningen ob istem času, ko so šli slovenski vojaki čez Savo pri Gradiški. Z veseljem so sprejeli naše vojake bosanski kristijani. Kdo ne vé, kako smo se radovali takrat tudi mi, ki smo smeli ostati v domovini! Koliko smo pričakovali, kako smo si obetali zlate gradove, ne le mladi, ampak tudi celó sivolasi starčki!

Železniška postaja Kostanjica je veliko, čedno poslopje z gostilno. «Kranjca dobiš povsodi», ušlo mi je iz ust, ko mi je prinesel vrček piva Slovenec H. iz Kostanjevice; kmalu sem našel še drugega Slovenca, trgovca M. iz Črnomlja; kajpada sem se takoj ž njima pogovarjal; zdelo se mi je, kakor bi bil na domačih tleh.

Vožnja ob Uni je mična. Priliko imaš tu prav ugodno, da opazuješ razliko med Avstrijo in Turčijo. «Kamor stopi kopito turškega konja, tam ne rase trava», trdili so naši očetje. Žalostna resnica je: na avstrijski strani so kmetijski domovi, dasi leseni, vsaj podobni človeškimi bivališčem, na bosanski strani pa gledaš le jako borne kolibe; dejal bi, da so mnogi svinjaki pri nas dokaj boljši od teh «lukenj».

Pri Volinji smo drknili čez Uno. Prva bosanska postaja je Dobrlin, potem pride pa Novi. — Železnica je od todi naprej pod vojaškim vodstvom, tako tudi pošta.

Predno pa grem naprej, moram se ozreti urno še nazaj v Sisek, kjer smo se mudili v nedeljo, in kjer sem pustil — ne svoje prtljage, pač pa košček svojega spomina, boljše jezika. Ko sem omenjal zgodovino tega mesta, zagovoril sem se, rekoč, da je Sisek branil Zrinski leta 1593. A ni ga branil nihče iz rodú Zrinskih, marveč dva kanonika Zagreška, dokler niso Kranjci in Hrvatje Turka tukaj popolnoma potolkli. Ni treba šele opozarjati čitatelja, da je slavni Nikolaj Zrinski več let poprej branil mesto Siget na Ogrskem.

Sedaj stopimo z lahko vestjo v Bosno in pogledamo najprej nekoliko v njeno lice in zgodovino, kakor tudi v preteklost njene sestre Hercegovine.

Vsakdo vé, kje je Bosna; njene meje lahko spozna po zemljevidu. A ni imela ta dežela vedno tistih mej, kakor jih ima sedaj. Bila je sedaj večja, sedaj manjša; segala je namreč nekaj časa na zahodu samo do Dubice na Uni in do otoka Brača, a drugikrat na vshodu de Smedereva in reke Morave.

Površje bosansko-hercegovsko si pred očimo najlože tako: med mnogimi gorami se vleče neko gorovje — nekak pas — od meje hrvaško-dalmatinsko-bosanske do meje črnogorske. Ta pas je ob jednem razvodno gorovje za Črno in Jadransko morje. Sestavljen je iz več višjih in nižjih planin ter loči Bosno od Hercegovine. Bosansko vodovje hiti v Črno morje, hercegovsko se izliva v Jadransko. Z razvodnega gorovja se znižujejo posamezne gorske panoge v Bosni proti severu ob rekah Uni, Vrbasu, Bosni in Drini, in se končujejo v nižavi posavski. Na zahodu se razprostira gorovje vsprejeto z obrežjem Jadranskega morja. Zato je Bosna nekaka stopnjevina, Hercegovina pa kotlina. Iz tega pa tudi lahko umevamo, zakaj se je Hercegovina (nekdanji Hum, Travunja) zjedinila z Bosno šele po mnogih naporih; iz tega se dá razlagati, zakaj so uprav Humski gospodje tako

hrepneli po samostojnosti. — Prava Bosna, rekel bi, matica cele dežele, je gornja Bosna t. j. višine okrog gornjega toka reke Bosne do Vranduka — Vratnika. S tega pogorja se je širilo gospodstvo vedno dalje, segalo polagoma

tudi v nižave — Posavino — in si prisvojilo naposled še Humsko zemljo. Bošnjaki zovejo še dandanes Bosno samo gorato deželo od Sarajeva do Žepča, od Žepča proti Savi pa le Posavino. V Hercegovini se pa vse nekako steka.



Bosanki, mohamedanki. (Narisal Jos. Germ.)

Nekaj iz zgodovine! Kdo so bili prvi bivalci v Bosni in Hercegovini — Besi, Iliri ali Slovani, to se pač ne dá določiti. Vemo, da je dežela grozno trpela po različnih vojskah, predno je prišla Rimljanom v oblast (od l. 78. pred Kr.

do l. 9. po Kr.), ali morda še več pozneje po Gotih (493—555) in Avarih (548—600), dokler je niso zaseli sedanji Slovani v prvi polovici 7. stoletja.

Ker je bila med Hrvati in Srbi, bila je pokorna sedaj tem, sedaj onim; šele

v prvi polovici 11. stoletja je postala samostalna banovina. Leta 1135. pa se je podala ogrskim Arpadovcem. Pa tudi to ni trajalo dolgo; od leta 1154. do leta 1163. se imenuje samostalen ban bosanski. Pod mogočnim bizantinskim carjem Emanuelom je bila Bosna pokorna Grkom (1166—1180); tedaj pa se je prikazal v deželo razjedajoči rak — vera patarinska ali bogomilska. Bogomili so bili jako podobni nekdanjim Manihejcem, ki so bili polni praznoverja in so trdili med drugim, da je ženitev slaba stvar ali od hudiča. Zsvetila je sicer ne dolgo potem Bosni srečna doba silnega bana Kulina, ki je bil od začetka patarin, a pozneje odločen katoličan. Bosna si je pod njegovo modro vlado jako opomogla, bila je istinito ponosna. Kakor pričajo Dubrovniški pisci, bila so takrat leta jako rodovitna; mnogo let poznej je še govoril narod, kadar je bila dobra letina: «Priidem' v' dni Kulinovi» (Orbini p. 350). Še dandanes se Bošnjaki-seljaki radi spominjajo Kulina, rekoč: «Počeo pripovedat' koješta od Kulina bana», ako kdo pričinja pripoved o stari davnini. — Nasledniki pa so mu bili deloma Bogomili, zaradi česar je križarska vojska pustošila Bosno od leta 1234. do leta 1239. Kmalu potem so jo gazili Tataři; po njih porazu so jeli ogrski kralji segati v bogato deželo, n. pr. Bela IV. Ko so se vneli domači prepiri, razširili so hrvaški knezi po Bosni svojo oblast. Osvojil jo je modri ban Stefan Kotroman in sin mu Stefan Kotromanić. Ta si je pridobil tudi Hum in vso zemljo tje do otoka Korčule; vznemirjal je celó mesto Dubrovnik. Tudi on je bil izprva bogomilski krivoverec, toda sprejel je vero katoliško i tako dal pravo podlago svoji državi. Njegov naslednik St. Tvrtko I. se je imenoval kralj bosanski (l. 1376). Pozneje si je prideval celo naslov: «kralj Srbhljem i Primorju». Narod ga je zval le Tvrtka; ko so ga kronali, prideli si je ime Stefan, izvolivši si sv. mučenca za zaščitnika novemu kraljestvu. Po njegovem vzgledu so se zvali vsi bosanski kralji Stefani.

A žal, kraljestvo ni obstalo dolgo; vzroki so bili notranji nemiri in vnanji

neprijatelji. Že pod naslednikom, Stefanom Dabišo, so se uprli domači nezadovoljneži; udarili so na Bosno prvič Turki (l. 1398.) pod Bajazitom ter jo grozno plenili. Brž za tem so nastale krvave borbe za prestol, za katerega so se potegovali različni veljaki. Tako so bili zaslepljeni, da so celo Turka klicali na pomoč, n. pr. Hervoje, kar je bilo Muhamedu I. jako ugodno, da se je jel vtikati v bosanske reči. Strašno so razsajali Turki leta 1416. po Hercegovini in zgornji Bosni; tedaj so vzeli župo Vrhbosno. Odslej Bosna ni uživala več mirú. Leta 1437. se je moral Stefan Tvrtko II. pokloniti Muradu II. ter mu obljubiti letni davek 25.000 zlatov; samostalnost je izginila.

Bogomili so imeli ob tem času veliko moč. Stefan Toma jih je izkušal zatreti in se ob enem osloboditi turškega jarma, a umorili so ga zavrtno. Še odločnejše je stopil zoper Turke na noge sin njegov, Stefan Tomašević. Dobivši krono od papeža Pija II., odpovedal je davek Muhamedu II., a ker ni dobil od zahoda obljubljenе pomoči in ker je bilo doma dosti bogomilskih nezadovoljnežev, pal je kralj, in ž njim je prišla prelepa dežela v kruto sužnost za več nego 400 let.

Po teh kratkih zgodovinskih spominih se vrnimo zopet pred Novi.

Novi je mestece na desnem bregu Une in levem bregu rečice Sane, ki se tukaj izliva v Uno. Bivalcev ima 3250, ki so večinoma mohamedani. Z železnice se vidi mestece še dosti čedno; ima dve džamiji ali mohamedanski (islamski) molitvenici in jedno katoliško kapelo. Na nasprotni hrvaški strani je Dvor, lep kraj s ponosnim gradom, katoliško in razkolno cerkvijo, ki se prijetno blišči v gorskem vzožju. Sopotnik, finančni uradnik, mi je pravil, da je dobil Dvor ime od cesarja Josipa II., ki je tamo prenočil. Prejšnje ime mi je tudi povedal, ali ušlo mi je iz spomina.

Cesar Josip II. pač v marsikateri stvari ni ravnal modro, toda hvalevredna je njegova dobra volja zlasti gledé na Balkan ali turško silo. Ko bi se bilo

posrečilo že ob njegovem času osloboditi Bosno, kako bi bilo drugače sedaj! Ne bi bila ta dežela zanemarjena, ne bi bila slabo obdelana. Ko bi se mu bilo posrečilo pregnati Turka, kakor si je želel, kako drugačna bi bila tudi stara Avstrija, draga naša domovina!

Una je tukaj široka; šumeč pada njena voda v prirodnih slapovih. Človeški roki je bilo treba tu in tam le malo dodati, in izvrsten jez je bil narjen. Ob jezju je sredi reke več mlinov, jaz sem jih naštel sedem. Prav prijetno je gledati vrtenje mlinskih koles v ravni črti; po brvi se pride od mlina do mlina.

Gibanje na kolodvoru je jako živo; slabo oblečenih delavcev je kar mrgolelo, odpravljali so se v južno Bosno. Bili so menda le domačini. Ko sem jih videl v tako borni obleki, vrivala se mi je misel, da je niže proti jugu revščina še večja. Kakor povsodi, tako se je godilo s siromašnimi težaki tudi tu: sprevodnik jih je spravil ne posebno vljudno v vozove, kolikor se je dalo na tesno. Na železnici sem videl veliko število drobnice, cele kupe lesa, zlasti desák; vse je pričalo, da ima Bosna dosti blaga.

Tukaj sem videl tudi prve mohamedanke zagrnjene; pri bližnjih hišah so bila okna zamrežena. Prav nič mi ni bilo to po godu, pač pa je budilo le tožne misli ter mi obračalo pogled nazaj v preteklost. Kdo je kriv, da so naše južne sestre Slovanke v jarmu mohamedanske vere? Slovan sam: verski razdor, slovanska nejedinstvo!

Železnični vlak hiti naprej po ozki dolini na desnem bregu rečice Sane; ob naši levici se dviga dokaj visoka, dolgo raztegnjena planina Kozara, na desnici čez reko pa gledamo vrhove različnih gorâ bliže in dalje tje do visokih planin krájinskih. Pot je dolgočasna, polje slabo obdelano, kraj malo naseljen. Narod se živi todi večinoma ob živinoreji; redke i zanemarjene njive bi tudi maloštevilnih stanovnikov ne mogle hraniti.

Ko me je kraj skoro dolgočasil, zanimala me je pa moja družba v vozu. Med drugimi je vstopil v Novem imovit

mohamedan-Bošnjak v dragoceni obleki. Začudil sem se, ko mi je odgovoril na vprašanje, od kod je, da mu je domovina Smirna v Mali Aziji. Govoril je malo, vedno kratko in resno. Zvedel sem vendar, da je bil bogat posestnik v Bosni blizu Livna, a po zasedanju je prodal vse ter bežal v Malo Azijo. Trdil je, da je zadovoljen tamo, vendar se mu je videla nekaka otožnost na resnem, lepem, podolgastem obrazu. Jako zvedavo se je oziral po bosanskih gorah. Mislim, da mu je bilo tesno pri srcu; domovina je le domovina. Mož je pušil smodčice ali pa se igral z nekako verižico iz biserov s srebrnim čopom na koncu; podobna je bila popolnoma našemu molku, bila mu je za igračo in zabavo. Neprenehoma so drkale bele jagode med njegovimi suhimi prsti. Malobeseden je zrl na nas, kakor bi nas preziral ali pa pomiloval, češ, kaj bode te vi, džavri! Resno zamišljeni mož se mi je zdel vendar nekako otročji.

Sana se zavije nekoliko proti zahodu; pri postaji Blagaj se jame dolina širiti, in kmalu potem imaš pred seboj na precejšnji, mični planjavi mesto Prjedor s 4750 stanovci. Mesto je turško, a ima že nekaj novih poslopij v evropskem zlogu. Štiri munare nas pozdravljajo, vspenjajoč se vitko v višavo; vidita se dve cerkvi. Jedna je velika in lepa, pač razkolna; druga mala z nizkim zvonikom je blizu kolodvora in je menda katoliška.

Še dosti dobro obdelana in rodovitna planjava, po kateri teče na zahodni strani Sana, po sredi pa od jugovshoda sèm potok Gomjenica, zove se planjava Omarska. Zaradi visokih zelenih gorâ, ki jo obrobujajo, ima Prjedor, ki stoji ponosno v dolnjem delu te ravnine, zares krasno lice. Kolodvor je vkusno napravljen in dokaj velik; preprosti Bošnjaki, kakor tudi gosposki ljudje so prišli past radovednost. Med njimi je tudi vitek, mlad mož s črnimi brkicami, okroglim klobukom iste barve, v dolgi črni frančiškanski obleki. Kdo je ta? Prvi frančiškan ali «franjevac» bosanski, katerega vidimo. Sopotnik nam pravi, da je to dr. V. M., župnik Prjedorski.

Sprevodniki so ljubeznivi in postrežni vojaki, govore pa najrajši nemško. — Ker ima železnica štiri razrede in se preprosto ljudstvo vozi večinoma v četrtem, vzeli smo nekateri že v Sunji karte¹⁾ za tretji razred, a bosanski sprevodnik nas ni pustil v njem, marveč kar premestil v drugi razred. V Prjedoru pa je menda pričakoval nadzornika, zakaj prosil nas je, naj gremo v tretji razred. Odkazal nam je lep kupé, in dva umazana Turka je brž odpravil iz njega, češ, naj bodeta «kod braće». Jaz bi bil sicer rad občeval ž njima, a zaradi res slabe snage teh ljudi ni niti prijetno, niti varno. No, moj vrli sopotnik, trgovec iz Siska, mi je bil ne samo v ljubeznivo zabavo, ampak tudi v pouk, ker mi je natančno pripovedoval o vseh stvareh in razmerah bosanskih. Bil je že mnogokrat v Bosni.

Kozarac, pod Kozaro planino, je čakalnica za ljudi. Ime me je spomnilo smešne dogodbice iz Zagrebške razstave. Naši «Sokoli» so ob tej priliki obiskali južne brate. Neki gospod, ki ni znal hrvaškega jezika, mislil si je, da je že hrvaško, ako se končnica *ec* izpremeni v *ac*, ter je zahteval v tem prepričanju kupico, rekoč: «Molim kozarac.» Splošen smeh med Hrvati, ki ne poznajo kozarca, ampak le kupico, nastal je po teh kratkih besedah.

Ob železnici skoro ni videti sela, vidi se pa mnogo gozdov. Delavci, katerih je prav veliko pri postaji, imajo kar šotore, kakor pri nas cigani; orodja ti leži vse polno krog in krog. Tudi pod nebom je tu jako živo: krilatih ptic, zlasti škorcev, se preganjajo od kraja do kraja velike jate. Pri nas jih nisem nikdar toliko videl. Bosanski gozdi ponujajo dovolj dupel v starih drevesih za varna bivališča mladičem, pri nas pa je že preveč pela sekira.

Pri tej postaji sem tudi prvič opazoval bosansko sedlanje in bosanskega jezdeca. Videti je, da sedi mož prav zložno na malem konjiču. Zanimale so me dalje ob železnici nekatere istinito borne kočé. Neka Bosanka je precēj

¹⁾ Kaj, ko bi uvedli besedo «voznica» za vozno karto? Uredn.

leno blizu železnice pukala lan, siv, sključen starček pa je pasel nagajive, umazane prasce. Bol in beda se mu je videla na obrazu; težko se je pomikal za brzimi ščetinarji. Koliko bridkih ur je pač že doživel v svojih 70—80 letih!

Mrači se. Planjave je konec; nova dolina nas je sprejela. Vlak speje više in više čez sedlo «Kukavica». Na vrhu smo pri postaji Ivanski, 304 *m* nad morskó gladino. Prav toliko je še svetlo, da vidim železniško postajo. Precēj visoko se dviga nad železno cesto. Samotno je sicer to sedlo, a podjetniki, še bolj pa menda uradniki so znali dati kraju lepo, da, krasno lice. Glej nasade senčnatih dreves, glej vrste mnogobrojnih cvetic pred kolodvorom in ob njegovih straneh!

Objela nas je tema, kar mi je bilo jako žal, ker sem se vozil prvič todi. Drčali smo še celo uro do starega kolodvora Banjaluškega, ki je od mesta oddaljen tri kilometre. Ta kolodvor, kakor tudi železnico od Novega do Banjaluke, je bila zgradila še turška vlada; naši so ga le nekoliko popravili. Dolgo je služil kot jedini kolodvor; pred par leti pa so napravili vojaki tir še v mesto, in sedaj imajo Banjalučani kolodvor doma.

Moj sopotnik je bil nestrpen, in jaz ne manj, ko smo stali na prvem kolodvoru celih dvajset minut. Vožnje sva se bila že naveličala in krepčila sva bila potrebna. Naposled zdrčimo naprej, kmalu smo v Banjaluki.

Oddal sem karto, pa tudi moral pokazati «pašuš», potno legitimacijo (poverilo). Jako dobro mi je služila v to «amtliche Legitimation» s fotografijo, kakoršne imajo uradniki, da se vozijo po železnici za znižano ceno. Naj ne zabi potnega lista nihče, ki hoče potovati po Bosni ali Hercegovini. Na vsakem kolodvoru čaka uradnik z jednim ali dvema orožnikoma in ostro zahteva «pašuš». Potni list se oddá, drugi dan ga mora pa dotični potnik sam poiskati pri mestnem magistratu. Uradnikom avstrijskim tega ni treba; ako imajo seboj «uradno legitimacijo», zapiše se samo njihovo ime, legitimacija se pa takoj vrne. Kdor pa pride brez potnega

lista, ima velike sitnosti. Čuditi se ne smemo tej ostrosti, zakaj Bosna je dežela, kamor često silijo ljudje dvomljive poštenosti.

Z veseljem sem oddal svojo malo prtljago postrežku ter hitel v «hôtel Bosna», ki je jako blizu kolodvora. Lepa, prostorna hiša je, z ugodnostmi, kakoršne imaš v gostilnah pri nas doma. Zidal je hišo Ljubljčan K., pa jo kmalu prodal. Kako me je iznenadil tukaj slovenski glas iz ust postrežne natararice: «Gospod doktor, kako pa, da vi pridete v Bosno?» — Bila je dobro mi znana Ljubljčanica, nekdanja moja učenka. Domač glas in domač človek posebno prijetno iznenadi potnika na tuji zemlji. Nihče mi ne bode zameril, da sva se radi tega z onim Siščanom mudila na vrtu dalje, nego po navadi. Spal sem sladko na bosanskih tleh.

Zjutraj — bilo je 18. mal. srpana — sem šel v bližnjo katoliško cerkev, misleč, da bodem maševal; a ni šlo. Bila je biskupska stolnica. Gospoda tajnika ni bilo doma; rekli so mi, da je šel po opravku «v mesto», ker je cerkev prav na robu novega mesta. Preč. gospoda biskupa pa se nisem drznil nadlegovati ob zgodnji uri. Dobil sem dečka, ki me je povédel kakih deset minut daleč do župnijske mestne cerkve, katero oskrbujeta dva oo. franjevca. Župnika ni bilo doma, bolehavi mož je bil odšel v toplice, a gospod kapelan njegov, fra Božić, urednik «Novog prijatelja Bosne», me je sprejel ljubeznivo ter me po svetem opravilu povabil celo na kavo.

Brkasti gospod je mlad, kakih tridesetih let, umen, a tudi delaven mož. Sobna oprava, kakor povsodi po Bosni, je jako preprosta, od naše navadne precej različna.

Ob 11. uri sem se poklonil svetlemu gospodu fra. Marijanu Markoviću, biskupu Banjaluškemu. Gospod je pravi Bošnjak, krepak, velik mož v najboljši dóbi. Kakor vsi «franjevci» po Bosni, nosi brke, a sicer je oblečen kakor naši škofje. Gospod je učen, govori izvrstno hrvaško, latinsko, italijansko in tudi nemško. Bil je profesor v domačem zavodu v Dolcu in župnik Travniški.

Postregel mi je z graškim pivom in prav po bosansko s smodčicami. Povabil me je na obed za drugi dan ter mi dal nekega sorodnika, dečka, da mi je pokazal pot na Petričevac. To je frančiškanski samostan na prijaznem griču, nekako pol ure od Banjaluke.

Na Petričevcu oskrbujejo «franjevci» obširno župnijo in domačo šolo — mi bi dejali: sedmi in osmi razred gimnazijski — za one domače dijake, ki hočejo postati redovniki. Menihi so bili pri obedu, ko sem dospel od potú kar premočen; solnce je namreč grozno pripekalo v nizki dolini Banjaluški. Bili so trije mašniki (drugi so bili iz doma) in kakih 10 — 12 samostanskih bratovdijakov. Ugajalo mi je povabilo, a meni ni dišala jed, ne vem, ali zaradi vročine, ali zaradi nenavadne priprave. Z veseljem sem zrl na čvrste može v obnošeni obleki, ki so uživali preprosto, a tečno hrano, prav kakoršen je njihov narod bosanski: preprost, neokužen, krepak «duhom i tjelom».

Čudno se mi je zdelo, da ti frančiškani vsi hodijo bosni, kakor svetuje znani župnik Kneipp; so-li morda zato tako krepki in zdravi? Nasmehnil se je oče gvardijan, ko sem mu to šaljivo opomnil, ter mi odgovoril: «Mi ravnamo tako že 400 let. Kneipp nas ni učil, ampak naše siromaštvo, otac naš, sveti Franjo.»

Fra Alojzij Mišić je še mlad mož, srednje velik in izjemoma ne posebno zdrav. Lepi obraz mu dičijo male rjave brkice; govori zvonko hrvaško in latinsko (latinsko govore vsi bosanski frančiškani tako gladko, kakor materin jezik) in nemško. Učil se je tega jezika nekoliko sam, a potoval je tudi po Nemškem, ker je iskal l. 1890. zdravja pri župniku Kneippu v Wörishofenu na Bavarskem. Tam sem imel tudi jaz priliko videti prvič vrlega moža. Gospod je olikan, jako izkušen, pa vnet narodnjak bosanski. Bil je več let tajnik biskupa Banjaluškega; sedaj je župnik, gvardijan in učitelj na Petričevcu. To stališče mu prizadeva veliko skrbij in sitnostij. Leta 1878. so Turki požgali samostan in cerkev. Zgorela je ob tej priliki tudi podoba svetega Mihaela na

velikem oltarju. Sezidalo se je novo poslopje dokaj veliko; prislonila se mu je tudi prostorna, čedna cerkev, ki pa ni obokana; zvonika še pogreša in tudi svojega zvona še ni čula. Preprosti narod vzdihuje po kipu svetega «Mihajla», Bošnjaku je soha mnogo več nego najkрасnejša slika; zlasti pa pogreša zvonila. Kako bi mu menihi radi ustregli, a ne morejo! Bošnjak nima novcev, pač pa dosti siromaštva. Bire ne dobivajo pri ubogih ljudeh nikake, živé se večinoma ob tem, kar pridela samostan na svojem zemljišču. «Zvono, zvono!» tako je večkrat vzdihnil oče gvardijan. Kako bi je rad napravil! Pristiskal je 400 goldinarjev, kakor mi je pripovedoval, a to je mnogo premalo, zakaj pisal mi je pozneje: «Ja bih rado naručiti prilično veliko zvono, nek se slava božja i vjera katolička daleko po okolnim mjestima ori i razliježe!» — Bošnjaki si želé vsaj jednega zvona, ki naj bi imel kakih 400 kg; kaj bi rekli, ko bi čuli veličastno soglasje štirih težkih zvonov, kakoršno se razlega po toliko gorajskih župnijah!

Ljubeznost in postrežnost gospoda gvardijana je bila kar čudovita. Bil sem v Banjaluki tri dneve; vsak dan mi je skazal svojo ljubav na nov način. Prvi dan je ukazal upreči svoje konje ter me voziti, kamor sem želel; za spremstvo mi je dal očeta S. Drugi dan je prišel sam v mesto, ter me vodil po Banjaluki. Naposled je poslal z vozom drugega frančiškana, ki me je spremljal po okolici.

Čvrst «momak», najbrže še dijak v gimnaziji, pripelje čila konjiča; brž sta uprežena. Oče S. obleče vrh redovne obleke še belo do pet segajočo suknjo iz ruskega platna — prav tako, kakoršno sem nosil jaz — in ker slučajno tudi on nima moškega okraska, brade, bila sva si na vozu kar podobna. Po strmem klancu s Petričevca zapeketajo konjska kopita, in kmalu sva v dobro četrt ure oddaljenem Nazaretu.

Pa kaj je Nazaret? Naselbina «sester presvete krvi». Prišle so med jugoslovanske naše brate leta 1879.; kupile so veliko posestvo od nekega mohamedana, kateremu ni bilo po volji pod

avstrijsko vlado. Nemke so, a imajo že mnogo sester, ki govore čisto hrvaščino. Nekako trideset jih je v naselbini. Posestvo je razprostrano, izborno obdelano in radi tega nenavadno rodovitno. Samostan in gospodarsko poslopje je lepa stavba, prejšnja begova hiša se kar ne pozna več iz nje. Pa je tudi potreba veliko prostora, zakaj razven sester, ki oskrbujejo gospodarstvo, šteje družina še več nego sto bosanskih sirot. Oskrbuje se ta zavod istinito dobro; vse je snažno, milo, prikupljivo. Neprijetno pa podraži Slovana to, da vidi povsodi nemške napise — v nenemški deželi. Res so zraven njih tudi hrvaški, toda — da ne rečemo drugega — ptuji napisi nekako žalijo domačina. Tako sem si mislil jaz, tako tudi moj tovariš, oče S., ki se kar očitno ustavlja takemu poptujčevanju.

Zraven prostornega samostana in sirotišnice je zgrajena dokaj velika cerkev v gotskem zlogu, za Bosno pravi kras. Posvetil jo je letos domači biskup fra Marijan Marković.

Iz Nazareta požene pater konjiča, da zdirjata proti vshodu v Marijo Zvezdo k trapistom, nekako pol ure od tod. — Med potom, kakor sicer tudi v okolici, sem opazoval jako mnogo ptičev, ki letajo semtertje v celih trumah. Golobi, menda podivjani, ker zdeli so se mi drugačni kakor naši divji, delajo znatno škodo na polju; zaradi tega jih sme vsakdo streljati. Fra S. je kar trepetal, ko so letale nad nama in mimo naju množice teh krilatih živalij: «Zašto neimam puške? zašto sam zaboravio pušku?» je ponavljal vedno kot pravi lovec.

Marija Zvezda je samostan, sedem kilometrov od Banjaluke na desnem bregu Vrbasa. Trapisti so pokazali tudi tukaj, da si znajo izvoliti prijetne in dobre kraje. Proti severu je dokaj visoko gorovje, spredaj reka in proti jugovshodu rodovitno Banjaluško polje.

Ustanovil je samostan o. Franc, rodom Tirolec, leta 1869. v grozno težavnih razmerah; le njegovi trapiški trdni volji se je posrečilo delo, kakoršnega bi ne bil izvel nihče drugi. Pokazali so trapisti, kaj znajo tudi pod — Turkom.

Prišedši do samostana, sva prosila dovoljenja, da ga pregledava. Radi so nama ustregli. Uslužen brat, vratar, je naju sprejel ter vodil po samostanu. Čudil sem se preprostim in ob enem priličnim napravam. Nobena reč ni odveč in nobena brez potrebe. Tu se lahko učiš, kako malo potrebuje človek za življenje, ako ni omehkužen.

Brat vratar, ki ima dovoljenje govoriti, kadar kdo obiše samostan, razkazal nama je vse z nekako, rekel bi, otroško preprostostjo in pristržno ljubeznivostjo. — Tu je velikanska sirotišnica za več nego sto dečkov-Bošnjakov; navadno jih imajo do 140. Uče se raznih potrebnih stvari. Mnogi izmed njih si služijo že prav dober kruhek med svetom po Bosni, nekateri tudi tiho delajo v blaginjo človeštvu kot trapisti v Bosni ali celó v južni Afriki, kjer je sedaj o. Franc. Snažnost, red, pravo krščanstvo — te besede ti opisujejo najbolje trapiško sirotišnico.

Trapisti spavajo skupaj v velikanski sobi v štirih vrstah, a vsakdo v svoji, s platnom pregrajeni stanici. Postelja jim je slamnica, odeja preprosta; zakurjeno ni v spalnici nikdar. Za nas, ki smo omehkuženi, ne bi bilo tukaj ugodno.

Stopimo v skupno jedilnico. Dve vrsti dolgih miz zagledamo. Dasi še ni pol šesta ura, vendar je že pogrnjeno za večerjo. Poglejmo, kaj jedó trapisti.

Na vsakem krožniku je košček sira, nekoliko glavíc luka, črn, jako razkav kruh, nekaj sočivja, zraven stoji kupica piva. Mesa ne okusi trapist nikdar, zraven, ako oboli. Za bolnike imajo posebno kuhinjo — kaže ti jo napis nad vrati — in za bolnika je pri njih prva reč, da dobi mesa. Stola ne vidiš, a kje sedé? Pri vsakem krožniku je obešena neka okrogla deska z jedno nogo. To je trapistu sedež, na katerem sedi prav tako dobro in varno, kakor mi na navadnih stoléh s štirimi nogami.

(Dalje.)



Na jutrovem.

(Potopisne in narodopisne črtice. — Spisal dr. Fr. L.)

Zunanje lice ulic je v Kajiri večinoma drugačno kakor v Aleksandriji. To pomorsko mesto je priredil evropski ptujec po svoje, po evropsko, a v prestolnici egiptovski nima toliko moči; značaj mesta je jutrovski. Zaradi tega je za potovalca seveda mično in kratkoročno, ko hodi po ulicah sem pa tje. Kakor v vsakem mestu, tako so tudi tukaj ulice različne. V nekaterih se košati bogastvo in razkazuje se po prodajalnicah raznotero blago, a največ je revnih, ozkih, temnih in smrdljivih. Ko smo si ogledali poprej razne prizore z velikih ulic, kjer imajo mnoge hiše evropsko lice, idimo sedaj v manjše, res jutrovske ulice. Zakaj so ulice večinoma

ozke, ni mi treba skoro praviti. V take ulice ne prodira huda poletna vročina, tudi toliko ljudij ne hodi po njej, kakor po širokih. Jutrovec pa ima rad, da je njegovo bivališče skrito in zaprto. V naših mestih so narejena ob ulicah lepa vrata in široka okna. Tudi imamo pri nas velika vrata ponajveč odprta. V Kajiri, kakor na jutrovem sploh, je čisto drugače. Pri mnogih hišah vidiš le malo oken in še tista so večkrat majhna in debelo zamrežena. Jako radi imajo leseno, križasto ograjo ali mrežo med okni; steklenih oknic vidiš le malo. V nekaterih oknih je narejeno leseno omrežje prav umetalno. Odprtine ali luknje so lično izrezljane; tu pa tam

Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Ko sva hodila sem in tje, srečavali so naju mnogi trapisti; vsak naju je pozdravil s tem, da se je umaknil v stran in globoko priklonil brez glasú, brez besede. Res čudno! Slabo jedó, nič ne govoré, na trdem ležišču spé in sicer malo časa — legajo namreč ob osmi uri, vstajajo ob dveh po polnoči ter gredó k molitvi, ob treh so bratje že pri delu, po leti in po zimi jednako — pa glej, kako so krepke in zdrave te osebe v široki in trdi halji! Zložnost ne daje krepkosti in zdravja.

Samostan je sedaj jako velik; rasel je od leta do leta, istotako posestvo, in rase še vedno. Na desnem bregu Vrbasovem je jako velik prostor, obzidan visoko v breg; pa mnogo večje je posestvo na levi strani imenovane reke. Polje je obdelano vzorno.

Imajo krasno veliko cerkev, v katero smejo le ob nedeljah tudi ljudje iz okolice; napravili so brod čez reko. Mlatilnico jim goni voda Vrbas, zraven nje vidiš velike umetelne mline in žage. Napravili so si tvornico za sir, za sukno, za pivo. Pivo napravljajo samo zase. Tega opominja napis nad vrati: «Hier ist kein Gasthaus — Ovdje ni gostiona.» Najbolj pa bi mikal naše rojake kmetovalce hlev. Tu je kaj videti! Dolge vrste krav ti pregleda oko, in kakšnih krav! Mislím, da Faraon v sanjah ni videl tako debelih, kakor sem jih jaz v Mariji Zvezdi. Biki so tudi taki, da me je bilo kar strah, ko sem se vstopil v ozadje jednemu velikanu. Bratje trapisti jim strežejo tiho, mirno, a pridno. Marsikdo bi dejal: Tej govedi se streže in godi bolje, nego trapistom.

Ogledavši si to, vprašam brata spremeljevalca, ali bi ne mogel govoriti s prečastitim opatom? Brž me je oglasil. Nekaj trenutkov je minulo, pa je bil opat, prečastiti gospod o. Bonaventura, v čakalnici. Po rodu je prelat Nemeč in je častitljiv, kakih sedemdeset ali nekoliko več let star mož. Krepak je

in zdrav; glas mu je zvonek, vedenje, govorjenje veselo, šaljivo. — Istinito, ostrost ne škoduje!

Ne bodem popisoval, kako sem mu izročil pozdrave in poklone iz Kranjske od znancev, niti kaj sva govorila; omenim samo to, da mi je dejal: «Storite mi neko veselje.» — «Kakšno?» vprašam. — «Pridite sèm s svojimi rečmi in ostanite pri nas!» — «Ne morem», odgovorim. — «Zakaj ne?» — «Pretežko je.» — «Pretežko?» odvrne ljubeznivi starček, «poglejte mene! Štiriinsedemdeset let sem star, pa bi se vendar ne bal vsakoga. Le pridite sèm; zdravi bodete ostali, samo nekoliko izgubili: Sed caro non prodest quidquam (a meso nič ne koristi).»

Poslovil se je gospod, a v sobici zraven obiskovalnice naju je že čakalo krepčilo: sir, pivo in črni kruh. Sir in pivo sta se nama jako prilegala, prav izvrstno jedilo je to; kruh je pač tudi tečen, le nekoliko razkav je v ustih. Napravljen je iz moke, ki ni nič presejana, torej tudi iz otrobov. Tak kruh je jako zdrav in redilen.

Vesel sem bil, da sem videl znameniti samostan in tihe menihe v njem. Bodem pa li kdaj slušal opata ter se potrapistil, o tem jako dvomim. Slabo bi ne bilo za dušo; resnica je pa tudi, da ima hudič luknjico do vsakega kraja.

Banjaluka je v prav lepi okolici. Mesto samo leži ob Vrbasu in sicer večinom na levem bregu, v vznožju visokih gričev, za katerimi se vrsté vedno višje gore, ki so do temena pokrite s temnozelenim lesom. Proti vshodu, jugu in zahodu je kraj zaprt; le proti severu leži odkrita lepa planjava, rodovitni travniki — loke, od katerih je skoro gotovo dobilo mesto ime Banjaluka. Nad mestom, na višini proti jugu, je stal nekdanj grad Vrbas; močna trdnjava je gospodovala okolici daleč na okrog. Marsikak hraber vojščak je padel pod njenimi zidovi. Leta 1398. n. pr. je

prišel pod to trdnjavo ogrski kralj Žiga, a hrabri vodja Hervoje ga je odgnal s pomočjo mnogih bosanskih veljakov ter razširil bosansko oblast do Save in Une. Leta 1416. je osvojil Banjaluko ter iztrgal tudi trdnjavo Vrbas Turkom iz rók slavni Matija Korvin. Dandanes pa ni za njo nikakega sledú, vsaj jaz ga nisem videl.

Mesto samo sem si ogledal z nam znanim patrom Alojzijem. Proti severu je večinoma novo, sezidano po avstrijskem zasedanju. V tem delu sta biskupska katoliška i župnijska razkolna cerkev; katoliška župnijska je nekoliko bolj proti jugu med starimi zgradbami, kjer je bil že prej dom frančiškanski. V novem delu je tudi biskupski dvorec, tovarna za smodke, vojaška delavnica, 'Hôtel Bosna', kolodvor in mnogo zasebnih hiš. Zgrajene so kakor nove stavbe po naših mestih.

Staro mesto je po obsegu mnogo večje nego novo, a hiše so slabe in so popolnoma ali vsaj na pol lesene. Pri nekaterih je samo pritličje zidano, a mesto apna je morala služiti ilovica. Večinoma so take hiše mohamedanske; to ti kažejo z lesenimi paličicami gosto zamrežena okna, zakaj le za takimi smejo bivati turške «bule» — žene. Ako gredó venkaj, kakor znano, morajo biti tako zagrnjene, da imajo samo oči proste; a še nad njimi je nekaka strešica, torej jih ne vidi ptujec v obraz. Sploh hodijo mohamedanke, vsaj v Banjaluki, kaj malo izven hiše. Prvi dan sem videl samo jedno; drugi dan, ko sem hodil po južnem, turškem delu, pač dokaj več. Vsaka se najrajša umakne ptujcu v vežo ali za hišni vogal. Da so pa tako radovedne, kakor Evine hčere pri nas, prepričaš se kaj lahko. Ako se ozreš nazaj, vidiš, da je zvedavo zrla za teboj. Mohamedanke so vredne pomilovanja. Večinoma morajo živeti v slabem zraku, možem svojim so pa kakor sužnje. Vendar so neki zadovoljne, češ, saj mora tako biti. Zadowoljne vse? Menda ne. V Sarajevu so mi pripovedovale ženske, ki občujejo z mohamedankami, da mnoge vzdihujejo po prostosti in zavidajo «švabkinjam»; rade bi zamenile 'zakon' (vero),

ko bi bilo to lahko. Cas ozdravi in popravi vse.

Mesto je jako obširno, dasi nima nad 15.000 prebivalcev. V malih hišah jih ne more stanovati veliko, a razven tega ima Banjaluka to posebnost, da hiše niso zidane druga pri drugi, marveč skoro vsaka ima velik vrt, «baščo», zaradi česar ima prijetno lice in zdrav zrak. Hodé po ulicah vidiš — smem reči — za vsako deseto hišo po vrtu visoko kamenje, ki moli iz trave. Nekaj teh kamenov je okrašenih s turbanom, drugi pa imajo na vrhu podobo naših streh; popisani so z arabskimi črkami. To so mohamedanska pokopališča. Nekatera so dokaj velika. To navado sem videl po vsej Bosni; banjaluška pokopališča so se mi pa zdela še posebno mnogoštevilna. Nehoté sem dejal: «Narava človeška je povsodi ista. Dragega pokojnika hočemo imeti blizu sebe.» — Največkrat so pokopališča pri džamijah, ker se tudi mohamedan rad spominja umrlih znancev, ko gre v molitvenico po svoje častit Boga. Tudi to je človeštvu nekako naravno.

A reči treba, da ta z lesenim plotom ograjena pokopališča niso mestu v olepšavo. Večinoma so zanemarjena; kameni štrlé kvišku, ali so nagnjeni «simo tamo»; sicer je vse vprek zaraseno s travo, drevjem in grmovjem; med njim se pase perjad, goved, pa tudi osel ali konj. To ni niti mično za oko, niti častljivo za tak kraj.

Mošej — džamije jim pravijo južni Slovani — nisem štel; kakih dvajset jih je ali še več. Jedna je posebno znamenita. Zidana je na nizkem holmcu; s svojo munaro kipí visoko proti nebu kot najvišja stavba banjaluška; to je Ferhad-džamija. Ime ima po ustanovitelju, paši Ferhadu, narodno Feratu, ki jo je dal zidati leta 1576. s kranjskimi novci. Avstrijski vojski je bil poveljnik Eberhard Turjaški. Paša Ferhad ga je zmagal, ubil, a sina mu, Engelberta, ujel. Milo je prosila nesrečna mativdova za ujetega sina. Ferhad je odpisal, da ga izpusti, ako se mu dá toliko novcev, da bode sezidal džamijo. Gospá mu je poslala zahtevani denar in sina rešila. O tem dogodku priča že

stoletja velika, istinito lepa džamija. Munara njena je tako vitka in visoka, da te obide strah, ako stopiš pred njo in zreš kvišku, češ, ali ne bi se utegnila podreti nate. Toda zidana je tako trdno, da ji ni škodil noben potres, tudi ne leta 1880., ko je jug toliko trpel od grozne podzemeljske sile. Kupola te džamije je krasna in se vidi jako daleč. Spredaj je prizidana neka lopa, kjer se klanjajo ali molijo mohamedani. Tukaj sem videl prvega vernika, ki je molil.

Umil se je, sezul «čarape» ter stopil v lopo na «čilim», preprogo. Molil je stojé, sklonil se globoko, razpel roki, sklenil ju, vrgel se na tla, poljubil zemljo, vstal ter isto ponavljal čestokrat, ne brigajoč se za naju. — Očitno spoznavati Boga — to je vsekako lepo in veličastno; nečastno pa je sramovati se molitve.

Ob strani džamije je grob paše ustanovitelja, pred njo umetelni vodnjak, ki po več nego dvajsetih curkih podaje mohamedanom oživljajoče vode za očiščevanje. Sploh pa se nahaja pri vsaki džamiji vodnjak, kar je jako pametno in vsaj zdravju koristno.

Zanimiva je stara utrdba na brdu tega mestnega oddelka. Trdijo, da so jo napravili še lastni vladarji bosanski. Za vojaške namene nima več veljave, pač pa imajo v njej vojaki svoja skladišča. Nad vrati je napis, da je nevojakom, ako nimajo posebnega dovoljenja, vstop prepovedan; nama vendar ni branil nihče, morda, kakor je dejal pater, «quia sumus Christi milites — ker sva vojščaka Kristusova.»

Navzdol s trdnjave greva čez precèj globok jarek po mostu, po katerem vodi cesta do nekdanje turške, sedaj avstrijske vojašnice. Pol ure je oddaljena od mesta. Hiteč dalje sva kmalu dospela do hiše, ki je bila ob zasedanju vojaška bolnišnica. Prilično je, da se spomnim groznega dogodka, kateri bi bil imel lahko jako pogubne nasledke za banjaluške bolnike, vojaškega duhovnika dr. S., vojake in za vso zasedajočo armado.¹⁾

Naši so zasedli Banjaluko dné 30. julija leta 1878. Banjalučani so jih navidezno sprejeli jako prijazno, a skrivaj kuhali strašen upor. Vojakov je bilo le malo število v trdnjavi, večina, a tudi teh ne mnogo, je bila v omenjeni turški vojašnici zunaj mesta. Nenadoma so 14. avgusta napali Turki Banjaluko v veliko večjem številu, nego je bilo avstrijskih vojakov. Ti so se morali umakniti v trdnjavo; mesto je pa bilo v oblasti napadovalcev. Bolnišnica z bolniki in nekaterimi vojaki je bila obkoljena; prav krog nje je divjal najhujši boj. Kako je bilo pri srcu zdravim in bolnim sredi turške druhali, to si je lahko misliti! Da ni prihital ob pravem času od Gradiške nadporočnik Röhn s štirimi kanoni ter zagromel na upornike, dali bi bili glave pod bridki turški meč bolniki pa tudi vojaki v Banjaluki.

Za izobrazbo kristijanov skrbita cerkev in šola. V mestu so tri cerkve, dve katoliški in jedna razkolna. Zadnja je jako majhna; toda pravoslavni imajo na vshodni strani mesta ob glavni cesti na desnem bregu Vrbasa drugo, nekoliko večjo cerkev, ki je od mesta jedno uro oddaljena. Katoliška biskupska cerkev je nova, snažna stavba, ali biskupske časti ni vredna. Upajmo, da bode v nedolgem času ta cerkev druga župnijska, biskup pa dobi krasno novo stolnico. Frančiškanska župnijska cerkev v vshodnem delu starega mesta je tudi nova, a ni še popolnoma delana; zvonika še nima, zvonovi visé na lesenih gredah. Imeli so redovniki na tem kraju že za turške vlade malo cerkev, katero so pa Turki leta 1876. požgali. Na zidanje nove takrat ni bilo misliti; katoličani več let niso imeli nikake hiše božje. Opravljali so ob nedeljah presveto daritev pod milim nebom na pokopališču ob zahodnem robu Banjaluke; tukaj pokopavajo katoličane še sedaj. Sredi «grobља» je mala, jako slaba, kaka dva metra dolga in toliko široka kapelica. Jednako je skoro po vsej Bosni. Treba je tu pa tam celó sproti prirejati kapele, po zimi z deskami, in po leti z zelenjem, da se v njih opravlja sv. maša. V tem se kaže veliko

¹⁾ Prim. «Dom in Svet» 1888, str. 155 in dr.

uboštvo in veliko trpljenje Bošnjakov, ki se boré s takimi neugodnostmi. In niti tukaj niso imeli mirú pred Turki. Sporočilo pravi, da so pred kakimi sedemdesetimi leti obesili Turki dvainšestdeset starašin (hišnih gospodarjev) takoj po sveti maši na grobišču, ker jih je krivično zatožil cigan, da so ubili nekega hodžo — turškega romarja. Tako je molil narod po grobeh svojih dragih mučencev za katoliško prepričanje. Brez dvoma je bila molitev preprostih Bošnjakov na tem kraju Bogu ljubša,

nego molitev v marsikateri dragoceni stolnici izobražene Evrope. Siloma mi je solza priigrala v oči, ko sem hodil med visokimi drevesi po tem počivališču bosanskih spoznavalcev, in ko mi je pravil o Alojzij: «Tukaj sem imel jaz svojo novo mašo.»

Nekoliko naprej v istih ulicah, kakor župnijska cerkev, je katoliška šola pri «milosrdnicah» — usmiljenih sestrah. Delovale so že pod turško vlado v srečo naših bratov po krvi in so večinoma Slovenke s prednico vred. Srbi imajo svojo «srpsko pravoslavno osnovno školo», mohamedani mnogo lastnih šol, a te so večinoma v starem mestu, kjer je tudi velika trgovska šola — prelepo novo poslopje. Razven tega je zgradila vlada še občinsko javno šolo za otroke vseh ver skupaj; mohamedani baje ne zahajajo vanjo, češ da bi grešili, ko bi dali otroka v džaurške šole.

Gledišča nima Banjaluka, za zabavo se skrbi drugače. Nemci, vojaki in uradniki imajo svojo «kasino», Srbi «srpsko čitaonico»; tudi mohamedani niso marali zaostati: sezidali so si lastno čital-

nico — veliko poslopje, na čegar pročelju je arabski in hrvaški napis: «Kira-jethana — čitaonica». Pa kje so katoličani, nimajo li nikakega zabavišča?

Pravilo se mi je, da so od začetka imeli spoznavalci vseh treh ver skupno «čitaonico», a Srbi so hoteli vse posrbiti. To je rodilo nezadovoljnost; prvi so se ločili mohamedani. Zgradili so si Kira-jethano ter si nabavili mnogo časopisov. Oni katoličani, ki so v boljših razmerah, pridružili so se jim, in sedaj imajo mohamedani in katoličani

skupno zabavišče, a s krščanskim razkolnim bratom katoličan ne more bivati pod isto streho.

Povsodi po Bosni in Hercegovini se mi je javljala ista žalostna resnica: Srbi delajo razdor v svoji nepopisni nadutosti. Zatrjevalo se mi je, da je bila «srpsko pravoslavna osnovna škola» že pod Turki ognjišče srbizmu. Vzgjajala je apostole, ki so hodili po Bosni od kraja do kraja ter govorili z velikim uspehom: srbsko in pravoslavno — to je isto. Dosegli so, da se pravoslavni zovejo Srbe, in naglašajo: «Mi smo mi!» Oni govoré in delajo, ka-



Bosanski Turek. (Po fotografiji.)

kor bi bil Bog ustanovil cerkev samo za srbski narod, a ne za vse narode na zemlji. Zato pravijo o njih: «Srbski Bog, srbsko nebo, na njem sedé srbski angelji.» Večinoma ne vedó, kaj je pravi pomen in namen cerkve Kristusove. Biti Srbom — to jim je zveličalno brez drugega dela. V Sarajevu je vprašal moj tovariš desetletnega dečka, kaj je? «Ja sam Srbin», je bil odgovor. — «Što je tvoj zakon (vera)?» vpraša ga drugič. «Ja sam Srbin!» odvrne dečko. Ko mu pa pravi tovariš, da je Bošnjak,

po veri pa «hriščanin (reci »riščanin«) pravoslavni», zatrdi dečko: «Ja sam Šrbin od srca!» — Od todi prihaja, da se razkolni malo, istinito malo brigajo za versko življenje; cerkve so ali zaprte ali pa prazne tudi v nedeljo. Bog varuj nas Slovence take sreče!

Mesto smo vsaj površno pregledali; ozrmo se še po stanovnikih njegovih.

Narod je oblečen jako preprosto — vsaj po leti. Bele široke hlače, čeznje platnena srajca, prepasana z večkrat ovitim širokim pasom diči moža; prsi so razgaljene, na glavi čepi neizogibni rdeči «fes» s črnim čopom, noge krijejo opauke. Taka je obleka sploh. Pri mnogih pa sem videl še neko do ledij segajočo obleko brez rokavov iz narobe obrnjene ovčine — tudi v največji vročini. Naši otroci bi bežali pred takim «bav-bavom». Ženske imajo glavo in prsi pokrite blizu tako, kakor pri nas; le robec za na glavo ima često našite srebrne ali zlate novce. Nekateri, zlasti mlajše, imajo tudi fes na glavi, ki pa je nekoliko nižji, nego pri moških. Ne prilega se jim slabo. Zato se s tem tudi ponašajo: «Dok fesič nosim, donle se ponosim.» A krilo, krilo je grozno za nas! To je neka «kiklja», ki je na zdolnjem robu med nogama prešita in okoli členkov ovita. Ženska se v takem krilu tako vidi, kakor bi bila v široki vreči, katera je zgoraj privezana okoli ledij, zdolaj pa ima dve luknji, iz katerih molita nogi; to krilo imenujejo «dimije».

Imovitejši Bošnjaki se nosijo nekoliko drugače, posebno še ob praznikih. Fes jim pokriva glavo; od njega se Bošnjak nikdar ne loči, kakor Hrvat ne od torbice. Mohamedani nosijo na glavi turban ali fes, omotan z robcem, kar je že znano našim čitateljem. Srajca je večinoma tanka, pestro barvana ali drugače okrašena. Hlače so iz lepega blaga, često svilene; do kolena se prilegajo nogi, a više so jako široke, tako, da se dela zadaj nad koleni nekaka čudna, našim očem neprijetna praznota, ki je prav podobna mahajoči vreči. Lepe nišo za nas, a prikladne so pač za južne šege. Ne zabimo, da seda jutrovec kar na tla, podvivši si noge, in da se moha-

medan klanja večkrat s čelom do tal. Ko bi imel hlače vrezane po našem načinu, najboljše blago bi mu brzo pokazalo razpoko. Hlače vzdržuje, kakor pri prostaku, običajni omotani pas, za katerega vtika, ali bolje, je vtikal Bošnjak orožje. Dandanes smejo namreč orožje nositi samo tisti, kateri si dobé in plačajo orožni list. Mesto našega telovnika imajo jako kratko oblačilce, ki ne sega prav do žličice, a je večinoma drago okrašeno s svilo, da, celo z zlatom vezeno. Noge tiče takemu ponosnemu Bošnjaku v mično izdelanih zaostrenih «papučah» ali «jemenijah», ki so podobne našim navadnim čevljem. Mimogredé omenjam, da so Bošnjaki varčni pri obuvalu. Preprosti ljudje navadno niso bosi, a za podplate imajo lesene deske z dvema podkladama, da stopajo lahko tudi po blatu; k deščici je pritrjen v polkrogu širok jermen, vanj se vtakne noga. Gorenjski Dolinci! Vaše coklje so bile nekdanj znane daleč na okrog: glejte, spaka poznajo celó Bošnjaki. A ta razloček je, da so bosanske bolj pripravne nego vaše.

P. Alojzij mi je sicer kazal in razlagal, da se ločijo Bošnjaki prav tako po obleki kakor po veri; — zlasti imenitni so rokavi pri srajci in pas. Rokavi so pri Turkih pisano barvani, pas je zelen, obleka je pri seljakih zeleno obšita, razkolnik «hriščan» ima všito neko rdečo in modro okrasbo v ravnih črtah, a katoličanov rokav ti kaže na površju mnoge platnene čopke. Razkolni kmetje nosijo dolge, po hrbtu segajoče lase, ali pa obrijejo glavo in pusté samo dolg čop (perčin), česar pri katoličanih ne najdeš nikdar.

Vozovi volovski so leseni; zato škripljejo, da se sliši prav daleč; konjski imajo pač železne osi, toda konja imata vsikdar zvonce, kakor pri nas, kadar vozimo po gladkem snegu. Boljši bosanski voz je neki spleten koš, v katerega se dene slame ter napravi sedež za dve osebi, kakor pri naših kmečkih vozičkih, — le da so naši bolj pripravi. Kočij ali lepих navadnih voz za ljudi v Bosni ni videti, razven pri ptuji gospodi in malem številu prevoščkov po večjih mestih.

(Dalje.)



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Močno me je zanimalo jahanje v Bosni. Konj ima na lesenem sedlu privezano na vsaki strani po jedno vrečo, v kateri nosi krmo zase in hrano za gospodarja; sredi med vrečama sedi jezdec tako, da mu nogi mahata pred njima ob konju ter bijeta žival, vsodbujajoč jo k hitrejši hoji.

Sicer pa je sedaj v Bosni mnogo civilno, ali — kakor pravijo — švabski oblečenih ljudij. Nekateri mlajši, tudi mohamedani, imajo prav lično nošo, a fesa vendar nikakor ne opusté; klobuk kaže ptujca. Tudi vojakom bosanskim so pustili fes.

Prodajalnic je v Banjaluki nekaj takih, kakoršne so po naših mestih; večina pa je urejena po jutrovski šegi, to so «dučani». Kakšni so ti dučani — prodajalnice? Vse so lesene, stare in nove; če je dučan v zidani hiši, kar je redko, tedaj je vsaj sprednja stran po vsej širjavi lesena. Ta se po dnevu odpre vsa, da vidi vsak mimogredoči človek, kaj je na ponudbo razvrščeno po različnih posodah, med katerimi sedi prodajalec. Dučan je navadno majhen; trgovcu ni treba niti vstati, kadar posega sedaj sem, sedaj tje.

Tudi domači rokodelci delajo v takih dučanih in prodajejo narejeno blago.

Jako so me zanimali mesarji bosanski. Teh je prav veliko v poprej popisanih dučanih, še pogosteje pa vršé svoj obrt kar pod milim nebom. Mednjimi je precejšen del takih, ki so tudi kuharji (aščije) ali boljše pekarji, ki prodajajo pečeno meso, cele pečene jance. Čistosti pri njih ne išči; radi tega je blizu teh mesarjev vzduh nekako neprijeten za naše nosnice — a Bošnjakaseljaka to bolj miče in vleče, nego našega kmeta vonj telečje pečenke iz gosposke kuhinje. Da bi jih videli, kako čakajo, kako ti poželjivo pogledujejo, ko ima biti slastna pečenka gotova!

Izmed tega, kar sem opazil pri prečast. biskupu Markoviću, omenjam nekaj

malega. Govoril je samo slovansko, dasi govori tudi nemško, češ, ako se ne bi umela kaka beseda, pomagala si bodeva latinsko. Kako drugače pri nas mnogi mešajo vse vprek, slovenščino in nemščino! Pri sebi ima biskup starega frančiškana jubilanta, svojega polbrata, kateri je župnikoval po Bosni dolgo in v hudih časih. Starček je velik, močne rasti, bele lase imá in ravno take brke — žal, da slabo sliši. Streže in kuha pa biskupu «baba ali baka», stara Bosanka; njegova rojakinja v navadnem bosanskem krilu. Gotovo daje s tem škof prelep vzgled svojim duhovnom, kako naj bodo ponižni in zadovoljni z malim. Vzdihi sem: kaka razlika med Bosno in sosedno ji Hrvaško!

Dan potem, ko sem si ogledal mesto, čakal me je zjutraj zopet prijazni frančiškan z vozom. Rad sem šel ž njim. Mimo trdnjave sva hitela na desni breg reke Vrbase, ob njej proti jugu po romantični pa ozki dolini. Dospela sva brzo v Gornji Šeher (izg. Šéer). Tu je uro od Banjaluke oddaljena, menda že starim Rimljanom znana žveplena kopel. Sedaj je prav navadno in preprosto opravljena; gospodar ji je mogočen, šestdesetleten, ponosen, vendar postrežljiv hadžija. Bel turban priča, da je mož že romal v Meko. Pater se ni hotel koptati; pač pa sem to storil jaz. Hadžiga se mi je izkazal tako ljubeznivega, da je kar odpravil tri Turčine, ki so bili v kopeli, rekši mi: «Da budeš sam u kópeli!» Voda je za kopanje res prijetna in oživljajoča; ima po R. kakih 24—25 stopinj. Tudi vojaki imajo tu svoje kopališče.

Prav zadovoljen s kopeljo sem se poslovil od vljudnega hadžija ter skočil na čakajoči voz. Vozila sva se z zgovornim frančiškanom ob Vrbasu daleč proti vshodu, da sem si še bolj ogledal okolico. Na tej cesti sem videl nekatere mohamedane, ki so kamenje razbijali za posipanje ceste, — tlačanili so! «Prije

dvadeset godina», dejal je moj sprem-
ljevalec, «nису ovako radili!» Pri tem
se je gospod zadovoljno nasmehnil in
oko se mu je zaiskrilo, češ, vsak ob svo-
jem času! Sedanja vlada ne pozna raz-

ločka med verstvi v Bosni. — Popoldan
istega dneva je prišel iz Serajeva de-
želni vojaški zapovednik baron Appel.
Nastanil se je v hotelu «Bosna»; tako
sem imel priliko spoznati ga. Mož je



Cvet čajevega grma (*Camelia thea*). (Po fotografiji.)

star, na jednom očesu šlep — izgubil je
oko na bojnem polju. Častitljivi general
je videti telesno slaboten, a trdijo, da
je vendar krepak, odločen, po vsem
vojak. Zvečer so imeli vojaki zaradi
tega na hotelskem vrtu koncert. Bil mi

je jako po volji že sam po sebi, a še
bolj, ker sem imel prav kratkočasno
družbo vojaškega duhovnika E., Ma-
djara po rodu. Gospod je napravil že
pred leti izpit za višjo gimnazijo iz
klasičnih jezikov in nemščine; zvedel

sem pozneje, da sedaj res poučuje na južnem Ogrskem. Mož se je kazal v svojih nazorih jako pametnega, za vse dobre stvari istinito vnetega izobraženca. Čas mi je hitel jako brzo; skoro pozabil sem, da sem se bil namenil prihodnji dan odpotovati. Vendar si nisem mogel kaj, da ne bi bil popušil še jedne smodčice skozi okno, pod katerim je mogočno korakal bosanski vojak, generalova straža. Kaj takega se mi še ni pripetilo in se mi morda ne bode nikdar več. Nekako ponosen sem legel, češ, bosanski vojak te varuje, da bodeš varno spaval.

Ob 5. uri zjutraj, dné 21. julija, sem bil na pošti, da se odpeljem proti Jajcu. Ko smo se vozili skozi Banjaluko, lil je dež neprenehoma. To me je delalo nekako čemernega. Poprej namreč sem se veselil, da bodem imel lep razgled na Banjaluko, ko pridem s pošto na klanec «Banovac», uro nad mestom. Jedinó s tega kraja se dá videti vsa Banjaluka ob jednom.

Predno gremo naprej, oglejmo si pošto in potnike!

Močan, težak voz je; čila, krepka konja razbijata s kopiti pred njim, težko čakajoč, da se dá z bičem znamenje za odhod. Pošta je v vojaški upravi. Zaradi tega je voznik vojak, sprevodnik vojak, in zadaj ima tudi vojak napravljen sedež tako, da z nabito puško ogleduje cesto, po kateri smo se ravno vozili; varuje nas hajdukov, katerih pa sedaj ni več po Bosni. Z menoj je stopil v poštni voz neki «španjol» — žid iz Jajca. Španjole zovejo Bošnjaki stare, že več sto let v Bosni naseljene žide. Prišli so baje iz Španije, ko je zapovedal Ferdinand Katoliški, da naj se ali pokrsté ali pa izselijo. Tudi še sedaj govore med seboj po španjolsko, z drugimi pa bosansko. Oborožen je bil moj sopotnik z nožem in revolverjem za pasom; oborožena sta bila vojaka na kozliču in tudi jaz sem imel — v papir zavit mal pihalnik v žepu. Podoben sem bil onemu Novomeščanu, ki nikdar ni pozabil revolverja, kadar je šel na pot, a zaradi varnosti ga je zaklenil v prostor pod sedežem, ključ pa spravil v žep. Oboroženi smo bili, pa ko bi bili

prišli res hajduki, ne vem, kako bi bilo; dobro pač ne.

Vojak sprevodnik, pošten Čeh Svoboda, jel nam je res o tem govoriti, češ, da so pred nekoliko dnevi oropali pošto tam nekje v Hercegovini. Govoril je pa tako nalašč zaradi španjola, katerega je predobro poznal. Čifut je istinito brž pokazal svojo srčnost s tem, da je jel neizmerno zabavljati, zakaj vlada vsakega lopova précej ne obesi ali ne ustrelí; zakaj, ko bi se to zgodilo, potem bi bil njegov «krvavo prisluzeni» denar popolnoma varen. Mož je namreč jako imovit, pa tudi velik stiskač. Sicer pa ni bil tako oduren, kakor mnogi njegovih bratov pri nas, vsaj lepo besedo je imel vedno za Bosno in Bošnjake.

Poštni voz je za dva potnika dokaj pripraven, in plača za vožnjo primeroma ne pretirana. Od Banjaluke skozi Jajce do Travnika (160 km) plačaš 7 gld. 90 kr. Kraji pa, katere prevozi pošta, zanimivi so tako, da ti nikdar ne bode žal zaradi tega potovanja.

Cesta nad Banjaluko se vspenja na levem bregu Vrbasa jako strmo. Globoko pod seboj imaš šumečo reko, tamo na desnem bregu pa Gornji Šeher, kjer mi je včeraj postregel ponosni hadži s kopeljo. Od todi dalje pa vidiš še daleč romantično dolino Vrbasovo med visokima bregovoma. Upamo, da ni daleč čas, ko bode žvižgal hlaçon med tema stenama proti Jajcu.

Vrh Banovca smo. Dež nekoliko ponehuje; še jedenkrat se moram ozreti od todi na mesto, kjer sem prebil tako prijetne dneve. Istinito lep pogled je, dasi radi dežja ne dosti jasen. Čitatelj, ako bodeš kdaj hodil čez ta klanec, ne zabi postati tu par trenutkov, sprevodnik ti rad ustreže za par dišečih smodčic.

Od todi naprej je cesta vedno bolj divja, strma in neprijazna; ob straneh raste grmovje. Vije se sem in tje v ovinkih ali pa se dviga kar čez klance. Turek, ki je samo jahal, iskal je najkrajše poti, in prav one stezice bosanskih jahačev so se pozneje porabile za cesto. Živo sem se spominjal naših kranjskih Janezov, med katerimi

je bil tudi moj brat, kako so se vspejali 1. avgusta 1878. leta po teh le brdih — Malbuč brdo jim pravijo Bošnjaki — med tem, ko je poveljnik vodil po dolini ob Vrbasu glavno četo. Slaba je pot tudi sedaj, dasi so jo naši vojaki popravili za težki poštni voz. Tedaj pa so imeli «fantje» večinoma le kozje stezé, po katerih je težavno stopal spretni bosanski «samar» (otovorjeni konj). Kako jim je bilo srce, ko niso bili varni niti trenutek, da kje v bližnjem grmu ne počí puška ter temu ali onemu ne upihne mladega življenja!

Nizko grmovje ob cesti se menjava z visokimi gozdi, potem se prikažejo pašniki. Nagnili smo se precéj od Vrbasa proti zahodu. Na desni zagledaš slabo poslopje, hišico; pred njo na štirih koleh so drogovi, pokriti z vejevjem — to je han Kola, nekoliko dalje podoben mu je han Kuježević in han Davidov. Pa kaj je to, han? — Turška mala gostilnica, v kateri dobiš črne kave, a drugega nič.

Nekako mrzlo je. Stopimo v han, da se pogrejemo z gor-ko tekočino! Zahtevamo kave — «káfa» rekajo oni — in glej, dečko pri petnajstih letih že sedi pri nizki peči, ki je nekako podobna našim starim kmečkim pečem z ilovnatimi pečnicami. Kmalu zavré voda, brž je v njej nekoliko dišečega kavnega prahu: dečko premeša, prelije petkrat, šestkrat iz posodice v posodico, ne odtoči od goščave, ampak kar nalije «findžan» — kupico za kavo ter ti jo fino podá, govore «molim!» — Ni močna ta pijača, ali jako dobro diši. Ako si vzel šečera — sladkorja, daš dva

krajcarja za findžan, ako si pil grenko, zadovoljen je kavedžija (kuhar kave) z jednim novčičem. Ob steni v hanu je za pedenj vzvišen, s «čilimi» pregrnjen prostor, kamor se vležeš ali nasloniš, če ti je drago; stola Bošnjak ne pozna. Po letu ob lepem vremenu pa si daš prinesiti kavo pod oni z vejami pokriti prostor pred hišo. Tu se nahajajo večinoma tudi dolge, preproste klopi.

Ponosen pa je kavedžija nase in na svoj han. Pravil mi je sopotnik, da je

blizu Tuzle vprašal takega kavarnarja:

«Šta imaš, brate?»

Odgovor: «Imam sve, što ti drago.»

— «Imaš-li mesa?»

«Nejmam, brate!»

— «Imaš sira?»

«Nejmam, brate!»

— «Imaš jaja?»

«Nejmam, brate!» —

«A šta imaš?» vpraša ga slednjič z vidno nevoljo. «Brate,

imam crnu kavu;

kad imaš kavu, brate,

onda imaš sve!

Šta ćeš više?»

Priroda je prav radodarna na teh lepih brdih, razne

stvari razveseljujejo

potniku oko, lega

je visoka, zrak je

čist in zdrav. Kraj

je podoben nekaterim

planinskim krajem

po južnem Bavorskem

ali Štajerskem, kamor prihajajo

po letu stotine ptujcev

krepiť si zdravje v hladnem gorskem zraku. A

nečesa pogrešaš: ljudskih bivališč. Razven

nekaj razritih koč pri imenovanih hanih ni videti

nobene hiše. Kristijani si pod turško vlado niso

upali staviti bivališč blizu ceste,

ker jim je vsak čas lahko prinesel

petelina na streho zloben potujoč

mohamedan zaftija (redar) ali kdo drugi;

skrivali so svoje borne kočice v bolj oddaljene kraje.

In res sem videl v kakih treh krajih precéj



Bosanski kavedžija.

(Po fotografiji.)

daleč od ceste nekoliko raztresenih koč, ob cesti pa stoji kol z napisom, da je to vas. Pa kake so te «hiše»? Slamnata streha sega na dveh straneh do tál, tudi tretja stran je opažena s slamo, spredaj je vhod, ki se dostikrat niti zapreti ne dá; stavba je brez oken, brez poda, brez oddelkov —: to je bivališče tukajšnjega seljaka. Taki so sledovi 400letne barbarske vlade nesrečnega polumeseča.

Ko smo se vozili štiri ure, vspenja-joč se više in više, dospemo do hana «Kadina Voda» na višavi Hidin-Majdanu, 830 m nad morjem. Mala vojaška posadka je tu, da varuje cesarski hlev in nekatere druge državne naprave iz novejšje dóbe. V prejšnjih letih namreč, dokler ni bila Bosna pomirjena, bila je ta postojanka važna. Zraven vojaških naprav je tudi čedna, po naše zgrajena hiša, katero je zidal za vlado Gorenjec Steinmetz, ki biva sedaj v Sarajevu. Neki Srb je kupil to hišo ter si napravil gostilno — seveda — bosansko. Pa hvala Bogu, da se je tu naselila poštna srbska duša; postreže ti, kolikor more in zna, z jedjo in pijačo, celo s trapiškimi sirom in pivom v steklenicah. Nam je njegova jed izvrstno dišala, ker potovanje po tako robatem potu zlačni človeka. Do mesta Jajca — 90 km od Banjaluke — ne dobiš nikjer take postrežbe, kakor na tej visoki samiji.

Menda je po volji čitateljem, ako zopet pogledamo našega žida španjola. Mož je bil lačen z nami vred, a naročiti si piško s papriko, kakor sva storila s sprevodnikom, bilo bi «preskopo» zanj, ki nima več nego kakih štiristo tisoč goldinarjev. Zato je imel pred seboj dve jajci, košček kruha in nekaj glavic luka. Žejen je bil; kako se je oziral po kupici penečega piva: da bi le ne bilo škoda novcev! A Jakopov sin si zna pomagati. «Ijete-li luk i jaje?» me vpraša. «Pokusil bi», pravim. «Evo vam!» reče in mi porine luka i pol jajca, ob jednom pa prazno kupico in veli: «Ovo pivo mora biti jako dobro.» Kdo bi bil tako neroden, da bi mu ne bil dal pokusiti? Par trenutkov — in pol steklenice hladne pijače je izgnilo v njegovem žejnem telesu. «Ta

pa zna, ta», zasmejal se je vojak Svoboda.

V Kadini Vodi smo ostali dve uri, da so dobili konji tečne krme med zobe. Ob najstih pa smo odrinili naprej in sicer smo hodili največ peš, ker se cesta jako vzdiga ter je vzgledno razrita. Visoki valoviti griči se vidijo krog in krog z bujnimi planinskimi pašniki; po njih mulijo travo črede ovac, kôz, pa tudi goved.

Voz se je jel zopet pomikati nekoliko navzdol, in kmalu smo v Sitnici. Tu je orožniška in vojaška postaja pa pošta. Leži ta kraj 831 m nad gladino Jadranskega morja. Dež, ki nas je zjutraj tako plašil, bil je ponehal kmalu, ko smo zapustili vrbaško dolino. Okoli jedne pa, ko smo se bližali tej pošti, jelo je liti, grmeti in treskati, da je bilo groza. Strela je švigala na desni in levi, da je kar vid jemalo, naš poštni voz z nami vred pa je stal na cesti pri telegrafskem kolu. Ni mi bilo nič prijetno pri srcu.

A treba je bilo nadaljevati pot. V najhujšem dežju so vojaki prepregli konje — vojak se za vreme ne sme brigati — in hajdi naprej, večinoma navzdol! Okolica ima sedaj čisto drugo lice; mesto pašnikov gledaš jako bujno rastoče mlade gozde, smerekovi se menjujejo z bukovimi. Za gozdi pa se prostira rodovitno polje s sočnatimi travniki, katere Bošnjaki sedaj kosé. Dež je zopet nehal in kmalu posije tudi solnce. Kako lepa je tudi priroda! Svet je rodoviten, rast dobra, dasi ni nikjer obdelano, kakor bi bilo želeti. A — ta uborna bivališča naših Bošnjakov! Kako rasto po takih brlogih tako krepki in zdravi ljudje? Preprosta hrana jih utrjuje od mladosti, mehkužnosti ne poznajo, čist zrak in življenje pod milim nebom — to menda dela taka čuda.

Slovenec jako pogreša na tem potu nečesa, kar mu doma povsodi razveseljuje oko. Todi ni cerkve, ni križa, ni svete podobe. Nehoté se ti ozira oko po teh biserih naše mile domovine — zaman.

Pač! Tam-le je križ na zidani, kaka dva sežnja visoki piramidi, ki stoji ob cesti nekako pol ure od Varcar-Vakufa.

Napis v vznožju priča, da je bil tu dné 5. avgusta 1878. leta hud dan. Glej, tam na levi so griči rogeljski! Na njih in pod njimi v Rogeljah so pričakovali mnogoštevilni uporniki avstrijskih vojščakov. Bili so hrvaški vojščaki Leopoldovega polka, in med njimi je bilo nekaj Kranjcev. Tri ure je trajal krvavi boj; prvič so bili tu naši Janezi v ognju, a izkazali so se, sovražnik jo je popihal proti Varcar-Vakufu in od todi naprej proti Jezeru in Jajcu. Nemški napis pripoveduje dogodek pa imena slovenskih in hrvaških junakov, kateri so tu prelili kri za slavo domovine. Voščimo jim večni mir in hitimo navzdol proti imenovanemu mestu. Vožnja je odslej prijetna, zakaj pošta drdra po novi gladki cesti, katero so naredili vojaki v lepih ovinkih prav v mesto.

V tihi mični dolini, med visokimi gorami leži Varcarevo ali Varcar-Vakuf, le na vshodu proti vrbaški dolini se svet nekoliko odpira. Razteza se precéj na široko na vznožju visoke gore proti jugu; morske višine ima 600 m. Hiš šteje mestece veliko, a večinoma so male turške, kakor v Banjaluki. Jako prijetno pa je to, da je okrog hišic bujno sadno drevje. Istinito prikupljiv je pogled na ta kraj, ki se je večkrat imenoval leta 1878. Sedaj tako mirno mestece bi bilo postalo pozorišče krvavih bojov, ko bi ne bila prva praska pri Rogeljah preplašila mohamedanov. Našli so namreč v Varcarevem silno veliko orožja in streliva skritega po džamijah, pod pôdi in drugodi. Mislili so torej Turki na resen upor. Hvala Bogu, da se jim ni posrečil.

Stanovnikov šteje mestece nekako poldrug tisoč, ki so po veri katoličani, pravoslavni in mohamedani; žida pa ni nobenega. Ko sem vprašal gostilničarja blizu pošte, zakaj ni tukaj španjolv, dejal mi je: «Pri nas ne ostanejo. Poskušali so že, pa jim ne gre, ker smo sami dosti premeteni.» Ako so sploh Varcarevčani tako podjetni, kakor ta mož, potem je govoril istino. Kdo bi se ne čudil, da ima v tem gorskem kraju, do 70 km od železnice, ta mladi

gostilničar leseno pripravo z ledom! Postregel nam je s svežim mariborskim pivom iz soda, pa trdil, da se mu reč splačuje jako dobro.

Varcarevo ima veliko, novo katoliško cerkev, malo razkolno pa nekaj džamij, med katerimi se jedna odlikuje z vitko munaro in lepo kupolo. Gradi se ravnokar katoliška šola, za katero je dala vlada lepo vsoto; tudi je nekaj drugih prostornih javnih poslopij, katera je zidala bosanska vlada.

Cesta proti Jezeru je bila nekdanj grozna, zares turška. Vodila je naravnost čez strmo sedlo. Sedaj je pa jako pripravna, delali so jo večinoma naši vojaki, a Bošnjaki so jim tlačanili.

V brzem diru smo se pomikali niže in niže; v dobri pol-uri smo dospeli v ozko dolino, v vas Majdan ali, kakor se zove po rudniku, Sinjakovo. Tu sta dve veliki topilnici za rudo. Nemški napis govori: «Bergverwaltung Sinjakovo». Dim kaže kraj visoko v gori, kjer se kopljeta železo in baker; med njima se nahaja tudi nekoliko zlata. Pravijo, da se pridobiva vsaj toliko zlata, da je vredno nanje paziti. «Da bi ga hotelo biti toliko, da ne bi bilo treba jemati ga od židov za uravnavo naše valute!» dejal sem zgovornemu sprevodniku, ki mi je pripovedoval to posebnost.

Izkopano rudo nosijo na hrbtu «samari», otovorjeni konji, za tako majhno plačo, da je kar neverjetno. Za to, kar prinese jeden konj, dá se samo osem krajcarjev; ne more pa dospeti več kakor dvakrat na dan do rudnika in nazaj. Bošnjaki pa vendar - le radi tovorijo: kako živé posestniki teh kônj, ne vem.

Zidala se bode v Sinjakovem šola; kamenje se že navaža. Kakošna bode? Nemška menda ne — za Bošnjake! — Tvornici nasproti, na levem bregu Jošavke, le nekoliko niže proti Jezeru, štrli visoko v gori več sežnjevisok bel kamen. Od daleč je podoben deklici, držeči nekaj v predpasniku. — A treba naprej! Nekolikokrat počí vojaški bič, in mestece Jezero nas sprejme v svoje krilo.

(Dalje.)



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Mestece (426 m vis.) je zidano prav tam, kjer se stika ozka dolina Jošavka z veličastno dolino reke Plive. Čista, mrzla voda Plive bruha kakih 15 km nad Jezerom iz več podzemskih jam na svetlo; takoj v začetku je že precejšnja reka. Prihaja od juga, a pri Jezeru se zavija na severovshod; tu se izliva v jezero, od katerega ima tudi mesto ime. Lega mesta Jezera je jako lepa in prijetna, da je malo takih krajev. Ob bistri reki, ki ima neštivilno postrvij v svoji hladnini, na bregu jezerskem med mogočnimi gorami zavarovano proti hudim vetrovom — je kakor nekak raj. Bivalci pa so sami mohamedani; zaradi tega vidiš pač nekaj preprostih džamij, a nikakega drugega verskega znamenja. Na cesti pa, ki je ob enem glavna ulica, je jako živo. Brž pri vhodu v mesto je «kafana»; možje sedé ali sloné ob oknih na nizkih klopeh, srčejo črno tekočino, da je veselje, pušijo duhan (izgov. dúan) iz dolgih čibukov mirno in zadovoljno.

Tudi jaz sem si privoščil celó dva «findžana» kave, katero mi je prinesel prav dostojno mlad «kavedžija» kar do poštnega voza. Na desni ti ponuja nekdo pripravljene postrvi, zraven njega je mož s pečenim jancem, in zopet malo dalje si lahko kupiš in urežeš tikve itd. Ta ti poprašuje po pismu, naroča sprevodniku; naš žid ima nekaj zúancev okrog sebe, ki govoré o trgovini: vse mrgoli po ulicah kakor v čebelnjaku. Le težko se prerine voz skozi gnečo in pride iz mesta do jezerskega brega.

Tu vidiš pri izlivu reke Plive petero lepih ladij in mnoge čolniče; prijazno bi bilo voziti se po čisti vodni gladini... Da, lepo je tukaj, le prebivalci niso lepi. Poprej že, zlasti pa v tem mestu sem zapazil, da imajo mohamedani pogostoma od kôz razpraskana lica. Čudno ni, zakaj snažni niso, kôz si pa skoro gotovo tudi ne dadó staviti.

Jezero jajško je največje jezero v Bosni: dolgo je 7 km. Ima tri večje

nejednake oddelke. Cesta nas vodi tikoma ob jezeru. Nova je; Avstrijci so jo izklesali pred kratkim na več krajih globoko iz skale. Na desni in levi jezera imaš visoko proti nebu štrleče vrhove, pokrite s temnim zelenjem. Tudi južne gore so porasene, a pogrezajo se strmo kakor stene v jezero. S severa se znižuje svet polagoma proti bregu. V mirni vodi bistrega jezera se odsvitajo čarobno vrhovi visokih gorâ. Zares diven je pogled na to jezero. Stara cesta je vodila ob jezeru le do tako zvanega «lovskega groba», kjer počivajo 7. avgusta leta 1878. tu pali lovci 10. bataljona. Od todi pa se je dvigala visoko v planine, kjer je strahovito divjal isti dan boj med Turki pa Kranjci in Hrvati. Ozrimo se nekoliko na ta boj!

Premeteni mohamedani, zbrani v jako velikem številu, bili so na ugodnem kraju: zasedli so bili brdi Mile in Borec na planini Lizini (tako mi je pripovedoval tolmač, ko sva gledala gori z jajškega gradú); tukaj so pričakovali našo vojsko. Turek ni namerjal nič manj, nego vse vojake potisniti v jezero. Le izredna vstrajnost je rešila naše vojake. Bili so se oni dan od desete ure dopoldne pa do pete ure zvečer. Turek je bil po številu močnejši in je imel še mnogo boljše stališče, ker je bil nad Avstrijci. Bilo je treba našim res junaške hrabrosti. Dolgo je bila zmaga neodločena. Šele, ko so zgrabili naši vojaki Turka od strani ter se je posrečilo nekemu oddelku tudi pospeti se nadenj, umaknil se je proti mestu Jajcu. Pravil mi je preprost Bošnjak, da je neki katoličan domačin pokazal pot, po kateri so naši obšli vruga, a da je pri tem tudi njega podrla turška krogla. Najbolj so se tu skazali naši vrli Kranjci. Poveljnik Würtemberg sam je dejal: «Kranjce treba zahvaliti, da nismo plavali po jezeru in nismo pili njegove vode.»

Palo je veliko naših vojakov. Spodaj ob cesti je spomenik postavljen hrabrim

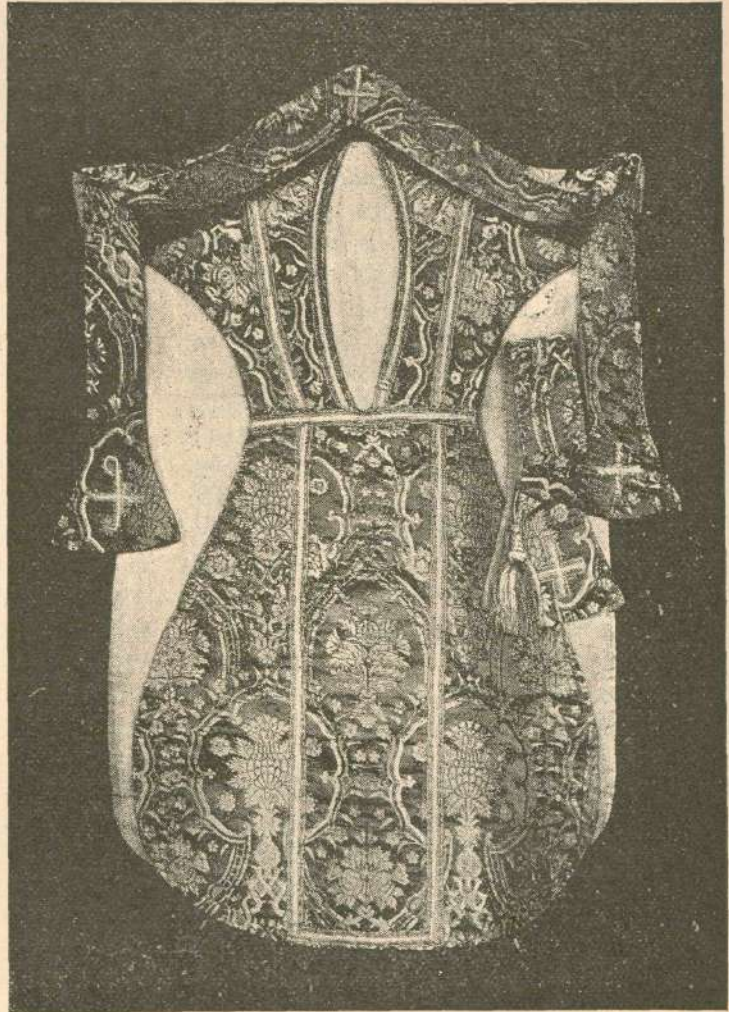
lovcem, a zgoraj na stari cesti v večno jim slavo pomnik junakom Slovincem in Hrvatom. A to ne more oživiti njihovih kostij.

Nekoliko dalje od teh s krvjo napoljenih brd je tako zvano «Carevo polje», — njive na gorskem boku, ki močno visi proti severu. To polje je bilo baje posestvo zadnjega bosanskega kralja, Štefana Tomaševića — a po ljudski pravljici tudi kraj njegove smrti. Turki so ga ujeli v trdnjavi Ključu, a tu mu odsekali glavo. Njegovo truplo so pokopali v Jajcu, kjer se neki še vidi njegovo okostje.

Jezero je sedaj ožje, sedaj širše, sploh pa grozno globoko. Voda je bistra kakor v naših gorenjskih jezerih. Nekako uro peš hoda od mesta Jezera so hotele visoke skale Plivi zapreti pot, pa udati so se morale silni moči: voda si je skozi njo prevrtala ozek iztok; zato se tu jezero jako zoži ter vije skozi tesna skalnata vrata. Avstrijski vojaki pa so na bregu jezerovem posnemali Plivo — presekali so visoko skalo, da so dobili prostor za cesto. Med njo in jezerom ti stoji sedaj mogočna peč, ki kakor orjak čuje in varuje dohod do spodnjega jezera.

Précej pod to skalo se voda zopet razširi, toda ne v jezero — skale tega ne pripuščajo: marveč vali se na desno, vali se na levo, skače in puha, prši po različnih tokih ter se pridrvi do naravnega, deloma z drevjem obraslega jeza, ki je visok tri do štiri sežnje. Zaganja se čezenj jeden mogočen tok, penec se s silnim bobnenjem; [na desni in levi vidiš pa trideset do štirideset manjih, ki sikajo v nižavo kakor kače iz svojega ležišča. Premeteni Bošnjak pa si je bližnje curke brž porabil v prid: po-

stavil je nad nje na kolih lesene kolibe, del v vsako mlinski kamen, pritrtil ga na močen hlod, temu dal na spodnjem koncu nekake rogovile, porinil ga v spodaj tekoči curek — in bosanski mlin je gotov. Na onem jezu tik ceste sem naštel osem takih preprostih mlinov. Lesena brv na kamnatih podlagah vodi



Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Sprednja plat.
(Po fotografiji.)

od brega naprej od mlina do mlina. — Pod tem naravnim jezum se zbira voda v drugo, spodnje jezero, ki je mnogo manje nego zgornje, a jako lepo, malo dalje nego široko. Zopet se zaganja voda divje čez naraven, mnogo razrit jez: tretje najmanje jezero je pred teboj.

Kakor bi bila narava hotela pokazati, kaj zna napraviti iz vode, kamenja in

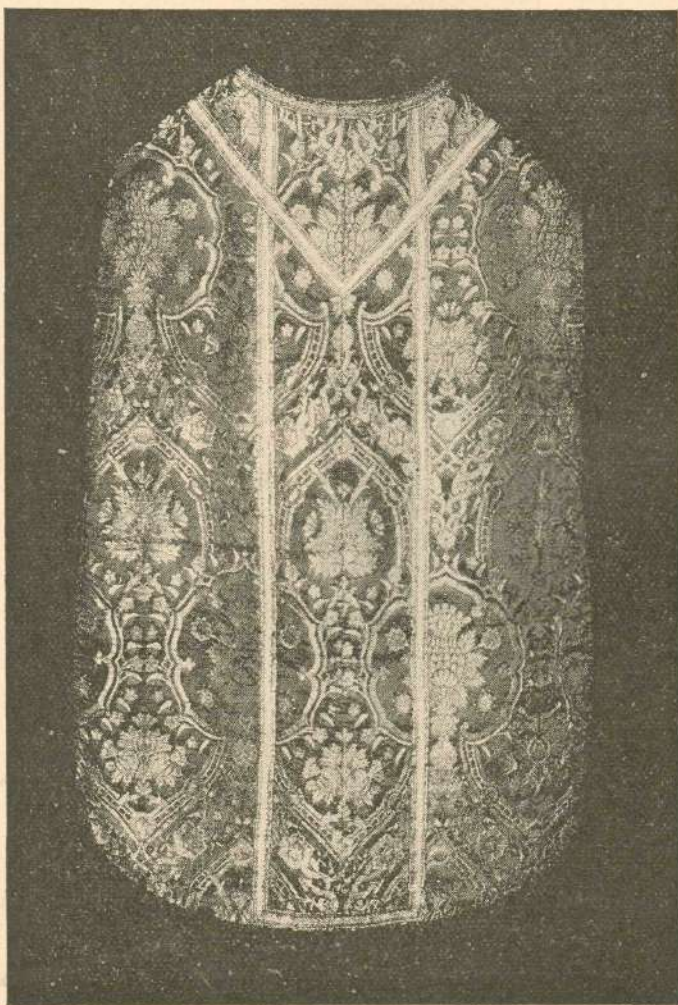
rastlinstva, tako različne, čudovite prizore ti kaže sedaj reka Pliva, dokler se ti ne zvrne s skalne visočine v Vrbas, kateri jo tira s seboj v Savo. — Glej! mogočna peč dela naraven jez, voda se srdito zaganja čez njo v globok tolmun, drugi del pa prihiti vanj pené se od desne in leve; skalovje se vzdiga

zgoraj —; le skala mirno stoji že stoletja, smejoč se brezuspešnemu vrvenju in drvenju v svojem podnožju, nad skalami vzdigajoče se drevje pa se ljubko smehlja, ker dobiva vedno novega osvežja iz tekočega elementa, za svoje življenje vedno novih snovij, ktere mu donašajo na skalo iz gornjih krajev vodni valovi divje reke. Padanje od skale do skale se ponavlja sto in stokrat — vedno isti, a vendar vedno novi prizori ti razvedrujejo oko. Da, človeška roka ne bi mogla napraviti nič mičnejšega in mnogoličnejšega, nego je tu ustvarila narava, oživljena po božji vsemogočnosti.

Čudeč se tem naravnim čudom sem govoril s seboj: Zakaj nimamo pri nas tudi te naravne krasote! Lep si Bled, krasen Bohinj, daleč sloveča jama postojinska: ali jajškega jezera, Jajca in slapa pri njem — nimaš Slovenska!

Iz teh sanjarij me je vzbudil šaljivi Čeh-sprevodnik. Vprašal je Španjola: «Si-li lovec?» «Nisem», odgovori. «Ne maraš li zajca?» «Rad na vilicah in pladniku», odgovarja židov. «Saj ga ne smeš jesti», nagaja vojak. «Smem, kadar je ,košer'», trdi židov. «A tako», zbada šaljivec potomca Abrahamovega, «,košer' je, kadar ga vaš mesar zakolje. Vi židovi torej zajca ujamate za uha ter prinesete svojemu ,mesarju', da mu prereže vrat, pa napravi ,košer'!» Midva sva se smejala, Španjol je molčal, pa si menda mislil:

Zajec je pa vendar-le dober. — Gladka cesta nas je kmalu postavila pred vrata «Jajca-grada», od koder jo mahnem v mesto Jajce. Nemški napis pred mestnimi vrati priča, da je cesta ob Plivi od Jezera do sèm delo naših vojakov. Glasi se: «Erbaut 1881 von der Pionnier-Abtheilung des 66. Infanterie-Regiments.»



Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Zadnja plat. (Po fotografiji.)

v podobi otočiča, najbujnejše drevje te pozdravlja na njem —, voda ga obdaje tu mirno, tam se divje drvi mimo; tu ga obkrožuje, tam pretrgava na jednom — dveh — desetih krajih; nov jez, nov slap, nov vrtinec; struge vode, male in velike, naravnost, pošev, navprek — na vse načine! Vse se vije, vse se ziblje v vodi spodaj, po vejevju

Jajce je zidano na stožcu, na zadnjem griču «Gole planine». Jako podobno je to precěj visoko brdo polovici jajca; ne motim se, ako trdim, da ima mesto od todí svoje ime.¹⁾ Kdaj je bilo zidano, ni dovolj znano. Trdijo, da je je ustanovil hrabri vojvoda Hrvoje, ki je umrl leta 1416. Mestne hiše so posejane na stožčevih straneh, vrhunec pa mu diči starodavna trdnjava, katero so zgradili brez dvoma domači knezi že pred junaškim Hrvojem. Ob vznožju tega brda valita svojo vodo Vrbas proti severu in Pliva od zahoda proti izhodu. Nekdaj je bilo mesto zavarovano z močnim zidom; ob cesti, ki te vede v Jajce, vidiš še sedaj dobro ohranjen kamenit, visok zid, ki se končuje v velikanski obok iz silnih rezanih kamenov. Skozi ta ostanek prejšnje utrdbe stopiš v mestno prostorje.

Zadnji kralj Štefan Tomašević si je izbral ta utrjeni grad za prestolno mesto, ker je bil Bobovac v južni Bosni, v katerem so preje večinoma stolovali kralji bosanski, preveč v nevarnosti zaradi turških napadov.

Nekoliko hiš je tudi na desnem bregu prej imenovanih rek. Hiše so turške, jako male in preproste, zidane brez reda; ulice slabo potlakane, vijó se neredno sem in tje, prav turško je vse; le nekaj novih poslopij za urade in pa krasni «hôtel Jajce» so prave mestne stavbe. Trdnjava služi sedaj vojakom v bivališče in druge namene. Z dovoljenjem štacijskega poveljništva se sme obiskati. Jako zadovoljen sem bil, da sem se potrudil na precejšño višino, ker mi je trud splačal prelep razgled na vse strani, zlasti še

proti severozahodu na «Carevo polje» in ona brda, po katerih so naši vojaki ob zasedanju plesali krvavi ples s Turčinom. Na dvorišču trdnjave sta pokopana vojaka 53. polka: podčastnik Štefan Grilec in prostak Ivan Natko. Turki so jima ob oni bitki nad jajškim jezerom odsekali glavi ter ji zmagoslavno prinesli v Jajce. Ko so naši vojaki dobili mesto, pokopali so ju na tem kraju z vojaško častjo, kar spričuje nemški napis v zidu nad grobom.

Na tej trdnjavi je morda najimenitnejša stvar kameniti grob na jugovshodni strani nad vrati, ki védejo v neko prostorje — kapelo ali kripto. Ko sem prišel tjekaj, risala sta ga dva Hrvata. Predstavlja ti kronano človeško glavo z dolgimi, na hrbet padajočimi lasmi; žal, da je lice odbito. Rački misli, da je to grb bosanskih kraljev, torej stari grb bosanski. Dokazati se popolnoma ne more. Zato ga menda tudi vlada ni sprejela za Bosno, ampak napravila je nov grb, kateri pa vsaj mene preveč spominja turške krutosti: iz oblaka molí rdeče oblečena roka, držeča bridki meč.



Mesto in trdnjava Jajce. (Po fotografiji.)

Pod trdnjavo so bili nekđaj vrtovi, nekoliko niže, nekako sredi stožčevega boka, cerkev sv. Luke, kraljeva dvorna cerkev. Zgradili so jo v gotskem zlogu najbrž v 14. ali začetkom 15. stoletja. Zvonik, jako visok, z dvema vrstama krasnih oken in tudi cerkvene stene so še popolnoma ohranjene, kar pač ni čudno, zakaj stavba je iz samega rezanega kamena. Turki so namerjali iz trdne stavbe napraviti džamijo. Toda uprla se jim je, kakor pripovedujejo, sama previdnost božja, zato so jo l. 1527. zažgali ter zapustili bodočim stoletjem

¹⁾ Že Rimljani so neki zvali ta kraj «Ovium».

kot pričo svojega divjaštva; da bi bili tudi močni zid razrušili, bili so preleni. Upamo, da ni daleč čas, ko se iz ruševin vnovič vzdigne krasen hram v slavo Najvišjemu; nadejam se, da se bode kmalu zopet darovala kri neomadeževanega Jagnjeta na kraju, kjer je teklo toliko hrabre krvi slovanske. Čul sem, da se na to resno misli, in da hoče tudi vlada v ta plemeniti namen šteti precejšno vsoto. Dal Bog!

Kako slavje se je obhajalo v tej stavbini leta 1461. novembra meseca!

Papež Pij II. se je neizmerno trudil, da bi spravil na noge križarsko vojsko zoper Turke, ki so ravno takrat tako grozno pretili Evropi. Ker ni nič opravil pri slepih mogoteih v zahodni Evropi, nabiral je sam vojsko, zvezal se z junškim Albancem Škanderbegom in Stefanom Tomaševićem, kraljem bosanskim.

Temu je bil prav posebno naklonjen: sprejel je Bosno pod svoje zaščite ter odredil svoje poslance k slovesnemu kronanju v Jajce. Začetkom novembra je bil v tej cerkvi kronan, dasi je temu nasprotoval ogrski kralj, češ da ima on pravo do bosanske krone. Slovesnost se je godila vpričo vseh velmôž kraljestva bosanskega. Videti je bilo, da bode Bosna res vstala ponosno ter odbila turško silo. Kralj se je ohrabril, delal je istinito kot pravi junak, zval se ponosno: «Kralj Srbliem, Bosni, Primorju, Humski zemlji, Dalmaciji, Hrvatom, Dônjim krajem, zapadnim stranam, Usori, Soli, Podrniju i k tomu» — a žal, bilo je prepozno. Nenravnost, propalost bosanskih velmôž, častihlepnost in izdaja je končala že leta 1463. njegovo kraljevanje in življenje.

(Dalje.)



Spominki z bojišča pri Sisku.

(Nabral dr. Fr. L.)

Kdo bi nam zameril, da želimo, kolikor največ moremo, poslaviti tristoletni spomin naše zmage pri Sisku! Naša zgodovina nam kaže mnogo več žalostnih nego veselih slik. Zato treba ono malo število prijetnih in veselih dogodkov tem dalje in natančneje imeti pred očmi, da pozabimo grenkih in nesrečnih dnij naše minulosti. Poleg celotnega spisa, ki smo ga objavili v poslednji številki, podajemo tukaj čitateljem nekaj posameznih stvari, deloma o naših slikah, deloma o spominskih slavnostih.

Poslednja številka našega lista je objavila dve sliki o siškem bojišču. Prva je posneta po sliki v ljubljanskem muzeju, pa ne naravnost, ampak po kamenopisni sliki, ki je v spisu P. pl. Radicza: «Die Schlacht bei Sissek» itd., objavljenem leta 1861. Ta slika je živa in dokaj dobro posneta, zato smo tudi mi hvaležni gosp. pisatelju, da smo jo smeli posneti za svoj list. A ker je vendar kolikor toliko nerazložna, dali smo napraviti za današnji list še jeden posne-

tek, in sicer naravnost po fotografiji muzejske slike. Tako je današnja slika lepša za oko, pa tudi natančnejša, razven nekaterih malenkostij, n. pr. v črkah, napisih. Da jo bode čitatelj prav rabil, naj se obrne ž njo proti južni ali poldnevni strani: Kolpa mu potem teče od večera proti jutru, Sava pa od severa proti jugu. Turška vojna je poleg Siska, kjer se stekata Sava in Kolpa. Lahko se razločijo trije večji oddelki po 6000 môž. Hasan-paša je v sredi. Krščanska vojska je zgrabila sovražnika od spredaj in ob levem krilu. Prav v sredi slike, tam kjer je poleg napisano «Odra», postavljeni so Hrvatje, in sicer pehota z banom na čelu, pa tudi Uskoki in huzarji, kakih 500 po številu, s poveljnikom stotnikom Petrom Erdödijem. Nekoliko niže je že živahen boj: tukaj so kranjski konjiki in strelci s poveljnikom Adamom Ravbarjem silno udarili na Turka in ga potisnili v beg. Dalje so blizu turških čet šleški konjiki s poveljnikom Rödernom in pa strelci. V

Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Med to cerkvijo in trdnjavo je tako zvana katakomba, katera se sme vsekako prištevati prvim znamenitostim bosanske zemlje.

Pri magistratu prosimo dovoljenja; dobimo je za trideset novčičev, a ob jednom tudi slugo, ki nam sveti z bakljami ali s svečami v podzemski votlini.

Katakomba je do 20 metrov dolga in 12—15 metrov široka dolbina pod staro trdnjavo. Izsekana je iz skale in sicer jako umetno. Predstavlja ti cerkev s tremi ladijami. Proti vshodu imaš vstopivši veliki oltar, na desni in levi strani še tri, nekoliko manjše oltarje, ki so pa napravljeni popolnoma tako, kakor veliki. V živo skalo je vsekan velik križ, na jedni strani je istotako izklesano solnce, na drugi mesec. Kaj to pomenja, vé vsakdo, saj tudi sedaj umetniki tako izražajo Gospodovo smrt. Pred križem je precěj visoka miza (mensa) napvično izdolbena. Bil je grob pokrit s kamenito ploščo, katera je pa sedaj odtrgana; pri stranskih oltarjih so nekatere še cele, druge poškodovane in prevrnjene v grobno votlino; na evangeljski strani pa so grobovi še popolnoma ohranjeni. Križi so povsodi siloma razbiti, a ne tako, da se ne bi dali več razločiti; turška besnost se je znašala nad njimi.

Na listni strani zraven velikega oltarja je izklesana spovednica, ki se prav lahko še razločuje. Pri prvem oltarju na desni sta izdolbeni dve eliptični votlini; kaj sta bili, ne vem. Moj vodnik je dejal, da je bil to baptisterij — krščevališče.

Pod prvo cerkvijo je še druga cerkev, nekoliko manjša, sicer pa zgornji popolnoma podobna. Razloček je le ta, da je oltarni križ v njej še nepoškodovan. Izvestno bi ga bili Turki porušili, ko bi se ne bili bali, da se gornji pod pogrezne nanje. Ta kapela je namreč tako napravljena, da vzdržuje tla zgornje kapele mogočen, iz skal izsekan širok steber, vanj pa je izklesan križ s solncem

in luno tako, da je steber prevotljen. Ko bi bili tu mohamedani kaj razbijali, bil bi se morda steber podrl, in zaradi teže se porušil gornji kameniti pod. Na vsaki strani tega nenavadnega križa je pa ravno tak oltar, kakor smo videli zgoraj: isti križ služi obema.

Pa kaj naj mislimo o tej katakombi? Ne vem povedati. Jajčani trdijo, da je iz prvih stoletij, ko je še tekla krščanska kri po rimskem cesarstvu. O tem bi dvomil; delo je prelepo, torej polagoma zvršeno; toliko oltarjev v isti cerkvi tudi ne govori o prvih časih, ker stari so imeli večinoma le jeden oltar. Cerkvica je bila pač izdolbena v sedanjem tisočletju. Iz kakega namena je bila izsekana, ne vem; da bi se bil kaj bolj podučil o tem, nisem imel prilike.

Gredé iz katakombe v nižavo sem čul turško deklico na vrtu prepevati z ljubkim glasom mično pesmico. Besedij nisem mogel umeti, le često ponavljajoči se refrén je bil — ,raja'.

Koncem mesta proti severu v nižavi ob Vrbasu je velik frančiškanski samostan, kateremu pa mislijo še nekaj prizidati. Tudi cerkev samostanska je za Bosno jako prostorna, zidana s tremi ladijami. Notranje olepšave bi ji bilo pač želeti —, a kje je hoče dobiti siromašni Bošnjak? Tukaj je pokopan predzadnji kralj Štefan Toma. Umorila sta ga l. 1461. njegov brat in sin. Hrvaški letopisec pripoveduje o tej smrti tako-le: Radivoj, brat Tomi, in sin mu Stjepan sta stala nedelavna z vojsko pod hrvaško trdnjavo Orehovcem. Ko kralj to čuje, pride sam k vojski ter pravi bratu: «Nisi za drugo, kakor da krmke (prase) paseš», in sinu: «Kupit éu ti plug, da oreš!» — Razžaljena sta ga pogubila précej prvo noč. — Na desni, na nekakem oltarju pa je okostje zadnjega kralja Štef. Tomaševića v stekleni krsti. Privzdigni le črno zagrinjalo, pa vidiš ostanke nesrečnega kralja, kateremu so

Turki vzeli glavo, dasi mu je dal Mahomet-paša častno besedo, da mu prizanese življenje, ko ga je bil ujel v trdnjavi Ključu. — Bog, ti si pravičen! Gotovo smemo misliti, da je bila razven krutosti turške prelomljena četrta zapoved vzrok kraljeve smrti!

Omenim pa, da mi kar nič neče v glavo, da bi bil ta kralj res Štefan Tomašević, kakor pravijo; mislil bi, da je njegov oče, umorjeni Štefan Toma. Zakaj prej imenovani letopisec hrvaški trdi naravnost, da je bil Toma pokopan v Jajcu. Nasprotno pa zopet priča zgodovinar Klaić, da je dal Mohamed II. Štefanu Tomaševiću vzeti glavo v Bobovcu, a ne v Jajcu. Bodisi kakorkoli, gotovo pa budi ono nemo okostje vsakemu Slovanu v srcu nepopisno bridka čustva. Dne 22. julija sem opravil sveto daritev v tej cerkvi blizu ostankov bosanskega kralja; tesno mi je bilo pri srcu — molil sem gotovo gorečeneje nego kdaj za nesrečno Bosno, za nezložno Slovanstvo.

Omeniti mi je še prav posebno hôtela «Jajca». Zgrajen je iz domačega rezanega kamena — krasna dvonadstropna stavba — ravno na rtu, pod katerim se stekata Vrbas in Pliva. Prekrasen razgled ima. Urejen je izvrstno, postrežba je prav dobra, cene zlasti za stanovanje ne prevelike. Za hrano se zahteva sicer dokaj, a ne smemo pozabiti, da smo v Bosni, daleč od železnice.

Še neke reči nečem pozabiti. Kdor dojde v Jajce, naj ne zabi naročiti si rib in rakov, ako jim je prijatelj: dobode ceno jed, da malo kje drugje tako izborno. Pliva namreč ima postrv in rakov tako obilo, da se kar čudiš; gostilničar ti postreže ž njimi vsak trenutek. Z vodnikom sva res delala čast večerji, katero nama je izredila jezerska in plivska voda.

Jajce (341 m nad morjem) ima blizu štiritiisoč prebivalcev. Po veri so mohamedani in katoličani. V starem mestu na bokih griča-stožca vlada skoro samo islam, ob Vrbasu na levem bregu in tudi na nasprotni desni strani pa so do malega sami katoličani. Razkolnikov ni v mestu, pač pa se nahajajo po

bližnjih selih. Zunaj Jajca blizu «Carskega polja» imajo malo cerkvico. Židom pa baje v Jajcu najlepše cvete pšenica; samo oni španijol, ki se je z menoj vozil, ima tu deset turških hiš.

Ogledali smo si mesto samo; sedaj pa se podvizajmo venkaj k največji znamenitosti, katero nam nudi «Jajce-grad» — k slapu reke Plive!

Stopimo na most, ki véde od mesta čez reko! Pliva, kako si lepa, kako skačeš mimo Jajca od pečine do pečine, kako se vrliš in plešeš! Tu se zaganjaš v drevo, tamo ob skalnati breg, drviš se čez skalo v mogočnem toku, — a glej! Bošnjak je že ujel tvojo razbrzdanost: vrliš mu nad in pod mostom neštevilno preprostih mlinskih koles, kakor više pri jezeru, iz katerega prihajaš. In zopet od todi dalje, kako si neukročena! Deliš se v več strug, čvrčiš, žvižgaš, plešeš — in poslednjič od radosti pijana zaukaš mogočno in skočiš — grozen salto mortale! — čez 30 m globoko Vrbasu v naročje, da se združiš ž njim v isto reko. A ni ti lahek ta skok: tvoje zeleno krilo obledi, val tvoj se razpršuje v milijone drobcev, ki leté daleč na okrog na nasprotni breg kakor tenka megla, pršé nazaj, v višavo, na desno, na levo. Solnčni žarki radostno upirajo vate oči, tvoje kapljice se leskečejo in njih ogenj se izpreminja v sedmerbojne kroge, ki me očarujejo, naj se oziram vate od koder koli.

Da, jajški slap, prekrasna je tvoja obleka, naj stopim v bližino nad teboj, naj te ogledujem od desne z «Vjekoslavinega izgleda», naj hitim doli po stezici ter se drznem kar do tebe ali celó v tvoje svetišče, skalno votlino za teboj, kjer me močno škropiš s hladno tekočino jezé se, da stopa človeška noga v tvoj vilinski raj. Ne brigam se za tvoj srd, tvoje rosne kaplje mi le hladé vroče čelo! Naj se vstavim nekoliko više na novi most, ki véde čez Vrbas, ali na nasprotni breg, ali naj naposled splezam na tvoj levi breg na silno pečino pred hôtelom — krasen si slap jajški! In gromenje, tvoje bučanje, ko razbijaš svoje ude ob grozni skali v vznožju, ali ob razbitem orjaku, velikanski peči, ki se je odtrgala od tvoje

podlage pred tisoč in tisoč leti — to bučanje je mogočno ali vendar nekako prijetno ušesu. Pa kaj bi izkušal popisati tvojo krasoto? Slikar bi moral biti, da bi ti v barvah dal živo podobo; pesnik bi moral biti ob jednom, da bi tvojo čarobnost utelesil v neumrljivih stihih. Človek, kako se zdiš samemu sebi majhen, ko zreš take prirodne pojave! A kako velik je Stvarnik, ki je naredil tako veličastvo!

Pliva pada v osmih oddelkih: jeden je jako velik, ali bolj prav, trije skupaj v sredini se združujejo padajoč v jeden mogočen curek. Levi je videti, kakor bi prihajal iz posebne votline od mesta sèm. Pod slapom samim se dá iti prečej daleč za njim — v skalno votlino. Umeva se, da je notri mokro in hladno; vendar ti ne bode žal, ako se potruđiš doli. Le slamnika ne jemlji s seboj, kar sem jaz storil, ali pa vsaj razgrni dežnik nad glavo. Če si občuten, ne bode ti škodovalo, ako oblečeš tudi površno suknjo, ker je toplina tu doli mnogo nižja nego nad slapom. Kmečki korenini pa taka prememba ne škoduje, kakor meni ni. — O strugi pod «vodopadom» — tako pravijo Hrvatje — leže velikanske skale, zlasti jedna je pravi orjak. Brez dvoma so pale iz višine, odtrgavši se od zgornje rečne struge.

Tudi tukaj so si dobili avstrijski vojaki nevenljivih zaslug, kar priča napis nad lepim paviljonom, «Vjekoslavini izgledom», na desni nad slapom: «Erbaut 1887 von der Pionnier-Abtheilung 2 Baon E. H. Ernst Nr. 48.» Napravili so pota in steze ob slapu, pot in most daleč nad njim in pod njim, most čez Vrbas, krasne naprave — steze, pota, klopi, nasadi, gredice s cvetjem in drevjem na desnem bregu Vrbasa, silnemu slapu nasproti. Mohamedan se sploh malo briga za prirodno lepoto, ali tu sem vendar videl tri sinove prerokove, može med 40—50 leti, sedeče na klopi med temi vojaškimi olepšavami in zadovoljno zročje v vrvenje in šumenje gromečega slapa. — Pač ni mnogo mest, ki bi imela toliko prirodnih krasot, kakor Jajce; ne zove se zastonj «čudo bosansko». Železnica, ti bodeš prinesla semkaj življe-

nja! V duhu že gledam ponosna letovišča okoli mesta, ob Plivi, na bregovih jajškega jezera. Pa ti bode-li v korist, Jajce? Kdo ve? Gradil bode najbrž dobičkarski žid, ptujec; domačin — Slovan, ti bodeš pa gledal!

Predno zapustimo mično mestece, poglejmo še prav kratko na njegovo poznejšo zgodovino. Kakor smo že omenili, padel je leta 1463. bosanski kralj Štefan Tomašević. Sultan Mohamed II., ki je vzel Jajce, obljubil je bil, da bode pustil Bošnjakom slobodo in stare običaje. Izpolnil je besedo starim, a deco jim je zasušil. Jako ga je peklo, da je bil njegov vojskovodja Mahomet dal kralju bosanskemu ne le častno besedo, marveč tudi pismo, da se ne dotakne njegovega življenja. Pomagal mu je iz zadrege neki Perzijanec, modrijan, odločivši, da dana beseda ne velja, ker je samo od sultanovega podložnika, in padla je kraljeva glava. Ko je padlo Jajce in je bil usmrten nesrečni kralj, padla je tudi nesrečna Bosna.

Kralj ogrski Matija Korvin pa se prestraši tega dogodka. Ohrabri se ter začne s Turkom ljuto borbo. Osvoji si doljnje dele bosanske še istega leta 1463. in med drugimi mesti tudi Jajce, ki je ostalo štiriinšestdeset let ogersko, t. j. do l. 1527. A ta leta so bila huda, krvava leta. Koliko hrvaške krvi je poteklo pod temi-le zidinami, koliko nevernih krvolokov je izdihnilo ob Plivi in Vrbasu! Bani jajški, namestniki kralja ogersko-hrvaškega, so se znali braniti turške sile. Imena jajških banov Frana Berislavića in Petra Kegljevića se ne bode nikdar pozabili. Z zadnjim slavnim činom se je izkazal svetu knez Krsto Frankopan, ki je mesto oslobodil l. 1525. poldrugoletne turške obsede. Po nesrečni bitki pri Mohaču l. 1526., v kateri je pal ogerski kralj Ljudevit, razdvojila se ej Hrvaška med Zapoljo in Ferdinanda avstrijskega, in glej, Turki porabijo ugodno priliko, in udarijo leta 1527. na Jajce. Usref paša je deset dnij brez uspeha streljal na trdnjavo, kukavica Štefan Grbonog mu je pa izdal mesto, da bi sebi rešil življenje.

(Dalje.)



leta 1889. je imel Kranj tudi nižjo gimnazijo. Leta 1890. so jo preselili v Ljubljano. Letos je zasvetila po obilnem naporu meščanov nova zarja. Upanje je, da dobi mesto ne samo zopet nižjo, temveč višjo gimnazijo. Obilne so sicer žrtve, katere zahtevajo od malega mesta, a ne straši se jih, dobro vedoč: Pomozi si sam, pomore ti Bog! Postavi naj si na lastne troške poslopje, naj je vzdržuje in prispeva vsako leto dva tisoč goldinarjev za učne pripomočke. Dal Bog, da se kmalu uresniči srčna želja vse Gorenjske, da dobi Kranj za svoje sinove svojo višjo gimnazijo.

Za izobrazbo, probujenje in omiko skrbi tudi slovensko bralno društvo in narodna čitalnica, ki je meseca vel. srpana letošnjega leta obhajala tridesetletnico svojega obstanka.

V mestu je sedež okrajnega glavarstva, c. kr. sodišča in drugih uradov.

Mesto je imelo nekdanj štiri cerkve. Sedaj so le še tri: Mestna-župna,

rožnivenška in pungerška. Vse tri so zidane v gotskem slogu.

Četrta cerkev je bila kapucinska cerkev. Pred mestom, na severo-zapadni strani, ob cesti, ki pelje v Trzič, stal je leta 1640. sezidani samostan kapucinski. L. 1644., 29. kimovca, je bila cerkev od ljubljanskega škofa Otona pl. Buhhajma posvečena v čast nadangelju Mihaelu. To nam svedoči na severni strani vzdana kamenita plošča z napisom:

Ecclia haec in
hon.^{em} S Michaelis
Archang. C^osecr^t.
Est A^o 1644. Die 29. Sbr
Ab ill-mo prince Oth.
Frid^{co} Come A PVECH-
Aim Ep^o Labac. etc.
Celeb.^{ur} Dom^{ca} post
Fest. S. Martini Epⁱ.

Za cesarja Jožefa II. je zadela žalostna usoda tudi ta samostan in cerkev kakor mnogo drugih. Cerkev je sedaj skladališče, samostan zasebno stanovanje in last rodovine Rooseve. (Dalje.)



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Malo pred poldnem 22. mal. srpana so nas čili vojaški konji potegnili iz Jajca po novi cesti proti jugovshodu. Cesta do Travnika, 70 km dolga, je narejena dobro, deloma umetelno. Pod vojaškim nadzorstvom so jo delali Bošnjakitlačani, pa tudi vojaki sami; nova je skoro vsa, le tu in tam je ostalo kaj malega prejšnje turške ceste. Prej se je vozilo po grozno strmi cesti čez Karavlo planino (1179 m visoko), sedaj se pelješ ob Vrbasu; poprej si imel krasan razgled s te tudi zgodovinsko znamenite planine, sedaj imaš prijetno vožnjo

skozi gozdnate doline po cesti, ki se sme ponosno primerjati najboljšim gorenjskim «belim cestam». Cepi se od stare kaka dva kilometra pod Jajcem ter se zvija na desnem bregu Vrbasa. Na obeh straneh se vzdigajo visoke gore, ki so do temena obrasene s temnimi gozdi. Tu in tam vidiš tudi preseke in na njih visoko nad dolino polja bosanskih kmetov. Umikali so se radi visoko, da so bili varnejši pred Turki. Vrbas postaja 15 do 22 km od Jajca nekako divje šegav: vije in peni se, skače čez skale, jezi in vrti se med

njimi, da je pogled nanj kaj prijeten. Včasih ti molí mogočna skala od desne ali leve v strugo, hoteč reki zajeziti tok; srdito se zaganja peneča voda krog nje ter hiti dalje. Druga se je sprožila v vodotok, kjer se daje izpirati že stoletja, ne da bi se umaknila. Navihani pastir je podrl z ognjem bližnjo bukev, da mu je padla ravno na pečino, in glej, brv ima, po kateri hodi dražiti svojega soseda na nasprotnem bregu. — Po obeh straneh zopet opazuješ stara pota bosanska za tovarno živino ter se čudiš, kako je mogla hoditi žival po tako ozkih stezah čez skale nad prepadi. Glej, tudi ta cesta ti kaže zanimivosti!

Nekako deset kilometrov od Jajca, ravno v kotu, kjer se cesta zavija nekoliko proti jugozahodu, imaš selo Vijenac — Bošnjaki izgovarjajo Vinac — v prijaznem zatišju med bogato obložeum drevjem. Pokopališče in džamija pričata, da prebivajo tu mohamedani. Na višavi nad Vijencem štrli proti nebu razvalina starega gradú, ki so ga porušili Turki. Očitno je, da bi se po naše zval kraj «Venec»; a bosanski izgovor me je spomnil vina. Vprašal sem radi tega z menoj vozečega se mohamedana: ni-li tukaj raslo vino? «Čemu vino?» odgovoril mi je. «Mi ga ne pijemo; čemu bi trte sadili? Raslo bi pač kakor drugodi.» Prav turški odgovor.

Ta precěj postarani Turek me je zanimal; rad bi bil kaj pozvedel od njega, a bil je tako kratkobeseden, da je bil moj trud skoro zaman. Zdelo se mi je, da je mož stare korenine, in da ga jezi, ker ne more več samovlastno gospodovati, kakor pod sultanovo vlado. Da je imovit, pričal je njegov dragoceni čibuk, ki mu je bil neprenehoma v ustih; povedal je, da je dal samo za ustnik sedem forintov.

Drugi potniki so bili kakor včeraj: trije vojaki, a ne isti, kateri so me sprevaljali do Jajca. Sprevodnik je bil neki nemški mladič s Sedmograškega, ki je bil stoprav došel v Bosno, zaradi tega je tudi le par besedic lomil slovanski. Sicer pa se je kazal prav veselo dušo. Druga vojaka — voznik in naš varih zadaj — sta bila rojena Bošnjaka.

Ko pridemo do triintrideset kilometrov, zagledamo Dolnji Vakuf — Skoplje govore navadno kristijani — ob Vrbasu v ravnini. Dokaj velik kraj je; imel je namreč od nekđaj obilo prometa. Skozenj je vodila turška cesta iz Travnika v Bugojno, Livno in naprej v Dalmacijo. Dolnji Vakuf je skoro popolnoma turški, zato je tudi njegovo lice turško. Džamije, turške beznice, turške prodajalnice, turške kavarne in turška lenoba — je po ulicah, po katerih se voziš do pošte. Razkolkniki imajo prav čedno novo cerkev, a katoličanov je komaj osem do deset družin; ti imajo svojo župo v uro oddaljeni Bugojni. Ta se jako lepo vidi iz Dolnjega Vakufa. Ravno ta dan je tamo birmoval vrhbosanski nadškof dr. Josip Stadler. Kako me je mikalo, da bi šel pogledat oni močno zanimivi kraj, ki bode prav v kratkem po železnici zvezan s prometnim svetom! A čas mi ni dovolil.

V Dolnjem Vakufu ne moreš ničesar dobiti razven črne kave; tu ni nobene «mehane» (gostilne). Prijazni vojak in voditelj pošte, Čeh Penčik, me je povabil v svoje stanovanje ter mi preskrbel vsaj kupico piva, za kar sem mu bil jako hvaležen, zakaj vozili smo se v največji vročini, ki je bila ta dan kar neznosna.

Od todi naprej je zavila pošta proti vshodu ter hitela po manj prijazni dolini. Zapustili smo Vrbas, ki priteka semkaj od juga. Po jednajstem kilometru se začinja gora. Cesta čez njo je bila prej strašno strma in nevarna; sedaj je narejena po umetelnih ridah tako, da lahko dojde voz diroma do vrha sedla «Kómat»-a. Od todi smo drdrali v dol po dolgih ovinkih. Tu pod «Kómatom» bode v kratkem pihal hla-pon skozi gorsko osrčje; delo se je že pričelo. Kaka prememba!

Na vshodni strani Kómata-sedla je dolina mnogo lepša, nego je bila zahodna. Visoke planine se vzdigajo pred nami, kakoršnih doslej v Bosni še nisem videl: gorovje med Travnikom, Vrandukom in Zenico.

Potoma smo srečavali jako veliko ljudij, večinoma na konjih, ki so šli s sejma travniškega. Bili so mohamedani

in kristijani. Prav radovedno sem se oziral po njih, ker takih prizorov ne vidim doma. Človek bi mislil, da je tamo kje v Egiptu. Še bolj pa so mi uhajale oči po «hanih» ob cesti, kjer so imeli «kavedžije» danes prav dober posel. Pred vsako kavarno je pilo črno tekočino mnogo prerokovih vernikov.

Čudno se mi je zdelo, da se je našemu vozu izogibalo vse z nekakim strahom; nekaj «samarov» je bilo pri tem malo nerodnih — prepočasno in premalo so se izognili — in zapel je vojaški bič, ne gledajoč, pade li na konja ali jezdeca. Vprašal sem, zakaj to? Sprevodnik odvrne: «Zakon veleva, da naj se cesarski pošti vsakdo spodobno umakne.» Prav. Ali meni se je vendar dozdevalo, da je to še nekak turški ostanek, ko je moral vsak «djaur» v jarek skočiti, ako je mimo jahal beg — gospod.

Ob pol osmih zvečer smo se ustavili pred pošto v Travniku.

Lahko si mislite, kako mi je bilo drago, ko me je tamo že čakal mladenič, katerega so bili poslali oo. jezuitje, da ponese mojo prtljago v njihovo hišo. Med jezuiti v Travniku deluje namreč že, odkar so se «Isusovci» doli naselili, moj rojak o. J. V. Njemu sem sporočil, da pridem. Gospod pa je storil vse, da mi napravi précej prve trenutke v Travniku prijetne. — V jezuitski hiši sem se ustavil kar za nekaj dnij; bili so prijetni in srečni dnevi.

Takoj drugi dan se mi ljubeznivi rojak ponudi za spremljevalca, da si ogledam mesto. Hvaležno sem sprejel ponudbo ter imel najprijetnejšo družbo in vodnika, kakoršnega bi bil sicer težko dobil.

Pregledal sem v kratkem času mesto in okolico, videl tudi, kakšno je bosansko zasebno življenje v boljših hišah in med preprostim ljudstvom; imel sem priliko opazovati verske, društvene razmere itd. V nekaterih potezah bodem izkušal narisati, kar se mi je zdelo zanimanja vredno.

Najprej izpregovorim nekaj o Travniku sploh. Travnik leži ob ribnati rečici Lašvi v dolini med visokima go-

rama, 350 m nad morjem. Vshodna gora je visoki Vlašić z več vrhovi. To je krasna gora, žal, da so jo leni Turki tako oropali. V bližini mesta so goli pašniki, na bokih v sredini je mlad, bujen les, a vrhove diči zopet zelena trava. Tisoči ovác dobivajo na teh višvah tečno pašo. Kaj ljubko dé očesu, ko se ozira iz mesta po dolgih vrstah odhajajočih ali vračajočih se živalij. Iz ovčjega mleka napravljajo okusen, našemu sirovemu maslu podoben sir. — Proti zahodu pa se poteza dolga, nekoliko nižja Vilenica. Nje vznožje, pa tudi boki do srede in više, so precěj obdelani. Tu vidiš lepe njive, — zlata pšenica se leskeče ravno zrela v klasju, čakajoč srpa, koruza je pa še zelena, — sočnate travnike, med njimi posejane male in večje hiše turške in krščanske, celó par precěj velikih begovskih hiš — mohamedanskih vil: vse to daje okolici posebno mično razliko. Res, dražestna je ta podoba! Iz južnega dela mične Vilenice se poteza neko precěj nižje brdo proti vshodnemu Vlašiću, ki dolino oži tako, da ima Lašva jako tesno pot na «polje travanjsko». Iz tega se razvidi, da mesto leži v nekem kotlu, zavarovano proti silnim vetrovom, le proti zahodu je nekoliko odprto.

Travnik šteje do šest tisoč prebivalcev, ki so po veliki večini mohamedani. Katoličanov je nekako tisoč, razkolnih Srbov prav malo, a več nego dosti španjolskih židov, ki se neki od naših ločijo zlasti v tem, da so zadovoljni tudi z malim dobičkom.

Če krenemo po glavni ulici proti vshodu, pridemo na dokaj veliki bazar. Tu je živo trgovanje na desni in levi. Prerijmo se skozi gnečo! Prišedši do pošte zagledamo ulice, vodeče proti višinam mogočnega Vlašića. Tje gori nad mesto stopimo! Čez par sto korakov se jamejo tla vzdigovati; potlakana so turški — z debelim kamenjem. Vsakih 10—12 korakov je napravljena nekaka stopnica. Za voz bi ne bila taka cesta, pač pa je dobra za «samare», ki so bili Bošnjakom do zadnjega časa in so deloma še, kar je Arabcu kamela. Ako imaš kurja očesa, godi se ti slabo, a nič ne dé, le potrpi nekoliko, veselil

se bodeš tembolj razgleda; brez potú ni medú.

Po cesti ali ulicah nama teče voda nasproti po utrjenem, s kamenjem potlakanem rovu. Kdo bi si bil mislil, da znajo Turki vodo tako porabiti? Pri vsaki hiši je napeljana na dvorišče: nad hišo ti teče nanje, zdolaj pa odteka zopet na ulice. Pa od kodí voda?

Na severozahodu, malo nad mestom, vrè izpod zelene gore na dan potok hladne, bistre in jako zdrave vode. Delí se po dvoriščih in druží se zopet stokrat, da poplavlja turško nesnago ter jo na vshodno od mesta valí v Lašvo. Narava sama tu ponuja Travniku vodovod. Koliko bi dali za tako vodo n. pr. Novomeščani, ko bi hotela izvirati vrhu kapiteljskega griča — gori kje pri Klemenčiču! Govori se tudi že tukaj, da bodo res v kratkem napravili vodovod po mestu v vsako hišo; kupiti bode treba cevi, drugega nič! Da ni bil Travniku Turek gospodar, kdaj bi bili stanovniki imeli že vse to, a Turek rajši lenari lačen, nego da bi delal sit!

Srečavamo naju turške bule. Zvedave so, saj so ženske. Evine hčere. Kako gleda po tebi, dokler je ne opaziš, a ko vidi, da si se ozrl vanjo, brž povese glavo, da se skrije odprtina nad očmi, ali si še celó nekoliko pomaga z rokama, da zabrani ptuj pogled v svoj obraz. Glej, glej, tamo je neka starica brez zavoja! Gotovo je mislila, da ne bode na ulicah moškega, ko je skočila nekaj korakov k prijateljici sosedí, da bi malo pokramljali; toda ne more, vzrok sva midva. Brž je robec v roki — in že visi od čela po obrazu, da ne moreva videti njenega raskavega lica. Pa tudi to je še premalo za sramežljivo bulo; prvo odprtino porabi, da skoči s ceste ter se nama skrije za zid. Oj, kaj premore zakon, vera! Tudi sužnost prenaša človek radi nje.

Nayada, da so mohamedanke tako zamotane, bila je koristna že marsikateremu lopovu. Še živé v Bosni Turki, ali pa so pobegli v osmansko carstvo, kateri bi bili že zdavna izdihnili na vislicah, ko bi ne bilo onega turškega običaja. Vzeli so si žensko obleko, zagrnili obraz, torej tudi brke, — sedaj

ga pa dôbi avstrijski vojak ali orožnik, saj ženski v obraz nikakor ne sme pogledati! Turški zakon zabranjuje to pod smrtno kaznijo, ta zakon pa doslej še velja v Bosni.

Pri tej priliki še kratkočasnico!

Sedaj se ženske zakrivajo in skrivajo; ako je odgrnjena, obrne se v stran, pokaže ti hrbet, da ne vidiš njenega obraza. Dokler je bila pa oblast turška, bilo je drugače — ravno nasprotno. Cel bataljon turških vojakov je bil na ulicah, kar se začuje: «Paša ide s svojimi bulami!» Te so bile razkrite, in vsi turški vojaki so morali popadati na obraz, da bi ne videli lica kake žene ponosnega paše.

To «lepo» navado je porabil prebrisan frančiškan, ki še živi. — Usmiljene sestre so prestopile prvič bosanska tla; šle so skozi Žepče, kjer je bil ravno sejem in zaradi tega polno Turka. Kako priti skozi z ženskami? Frančiškan, takrat turško oblečen, ukaže voz, kar se dá okrasiti, vsede se spredaj pa vpije: «Saraj-paša! Saraj-paša!» Vsa turčad pade na obraz, a Turek-frančiškan odpelje srečno trepetajoče sestre. Seveda, ko bi se bila ta drznost takrat zvedela, dal bi bil pater glavo, a sedaj pod varstvom avstrijskim se s tem kaj rad pobaha.

Pravil mi je neki gospod, da mohamedanka nikakor ne bi govorila z moškim. Če jo ogovoriš, odgovori: «Beži!» Le jedna, dejal je, — bila je vdova — je govorila nekoč ž njim ter se ni tako skrbno zakrivala, češ, «bedastoča je, zakaj mi je Allah ustvaril lice, da bi je morala zatvarjati?» Mislim, da je povedala mohamedanka pravo; a poteklo bode še nekaj vode po bosanskih dolinah, predno se bodo ubožice tako oslobodile, sprejemši vero krščansko.

Idiva više! Pot je strma, pa nič ne dé, z višave se lepo vidi. Mimo velikega turškega pokopališča, «groblja», sva dospela na vrhunec prvega griča nad mestom. Tu se vsediva! Prav mičen razgled: ves Travnik leži pred nama. Ker sva navajena le na naša mesta, naji najbolj zanimajo munare — minareti; sedemnajst jih je, in med njimi nekaj jako lepih, visokih; večina pa je dokaj

preprosta, lesena. Na desni vidiš daleč proti severozapadu dolino reke Lašve, ob robu mesta pa med novo cesto in Lašvo veliko novo vojašnico, delo pridnih južnoštajerskih vojakov. Kaj mičen park z ljubkimi sprehodi je med njo in mestom. Vodovod po železnih ceveh dovaja vojakom dovolj izborne vode iz potoka, o katerem sva se že prej pomenkovala. Nekoliko dalje pa gledava velike kupe navožene opeke. Čemu bode? Vlada bode zidala v kratkem jako veliko tovarno za izdelovanje «bosansko-hercegovačkoga duhana», kakoršno smo videli že v Banjaluki.

Nad vojašnico, severovshodno od mesta, je prijazen grič. Mala lična hiša mu diči vrh; pred njo proti mestu je velik sadni vrt, zahodni del pa bode v nekoliko letih senčnat park, zakaj divje drevje, ki je nasajeno ob stezicah, poganja stoprv par let svoje mladike. Očetje jezuiti so to napravili; imeti hočejo prijazno mirno letovišče, kjer si bodo gospodje tu in tam lahko odpočili od trudapolnega dela. — Ravno pred seboj, na jugu od mesta pod zeleno Vilenico, imava veliki samostan očetov «Isusovcev» s prekrasno cerkvijo na sredi; lice gleda proti nama. Malo bolj na levo je «ustav usmiljenih sester», čedna hiša z vrtom; še bolj na levo nekoliko bliže nama ob glavni ulici je jako veliko novo poslopje, to je krasno opravljena «gradjanska trgovačka škola», ki se to jesen odpre. Ako pogledava pa dalje, vidiva v isti smeri onostran brda, ki v jugu zožuje dolino, dva visoka, rdeče barvana zvonika: župna cerkev v Dolcu (Dolac) je. Jutri jo greva pogledat. Na levi nad ozko dolino prav koncem mesta pa je razvalina starega travniškega gradú, s katerim je bila združena cerkev; njeno zidovje je še jako močno. Turki so siloma napravili iz nje džamijo; glej, kako se nama smeje munara, češ, kristijan, moja je zmaga! — Da, da, tu je tekla krščanska, pa tudi turška kri v potokih; tam-le nasproti trdnjavi na strmi skali, konec griča nad Lašvo, se je pač razlegal sto in stokrat bojni krik. Koliko krščanskih glav je čudno dičilo oni zid, kamor jih je nataknila kruta roka nevernikova!

Pa pustiva te strašne spomine iz prošlosti; ako imaš občutljive živce, lahko bi ti škodilo; sedaj je vse mirno todi. Mohamedan in kristijan se sprehajata pod zidovjem, kakor bi bila rodna brata. Stopiva tudi midva bliže!

Grad, trdnjava, je jako močno zidovje, stavljeno na precēj visoko skalo med dvema dolinama, po katerih se drvi, skakajoč čez skale, mrzla voda, ki nima nikdar nad 8° R. Zahodni potok, nad katerim ravno stopava, silovito bobni pod mostom, napravljaje po več metrov visoke slape. Sedaj ima veliko vode; vendar pravijo, da ob hudi suši usahne. V izhodni dolini pod gradom pa je drug potok, ki nikdar ne presahne, marveč drvi vedno jednako množino bistre vode ter je tako jak, da bi zadostoval za največje tovarne, zlasti še, ker je strmec zelo velik. Goni nad dvajset preprostih bosanskih mlinov, spodaj blizo velike ceste pa dve pili. Tudi sicer teče voda iz zemlje skoro, kjer kdo hoče. Da, v Travniku narava ponuja Turku vse, ko sam nič ne stori.

Pravijo, da je zidal to močno trdnjavo prvi bosanski kralj Tvrtko I., ki je vladal od l. 1353. do l. 1391., venčal se najprej za kralja bosanskega in srbskega, leta 1390. pa hrvaško-dalmatinskega. Nekaj časa je baje tudi stoloval v tem gradu. V tem zidovju je imel po pravljici svoje silne ječe, v katerih je pokoril nezadovoljne bosanske velikaše. Iskali so te ječe, a doslej jih niso našli.

V napol razvaljenem gradu so brž po avstrijski zasedbi bivali naši vojaki, a ga kmalu zapustili. Sedaj je v njem pripravljenih nekoliko bivališč, katere je travniški magistrat dal zastonj nekaterim siromašnim turškim družinam. Med zidovjem, na dvorišču najvišje razvaline pa je jako lep vrt, zraven na zidu je star turški top, ki ga je vlada prepustila mohamedanom, da ž njim naznanjajo v mesecu ramadzanu, kdaj se začne in neha turški post.

Vrniva se nazaj po stezi, po kateri sva prišla semkaj, da še jedenkrat ogledava mesto!

Pa kaj je to? Mili zvoki nama udarjajo na uho; sva li na Kranjskem? V mestu ravno pred nama so se oglasili

v župnijski cerkvi trije ubrani zvonovi. Zdi se res, kakor bi bila doma. Ni čudo: A. Samassa v Ljubljani je vlil bronu ono soglasje. Nedelja je; služba božja bode v župni cerkvi; glej, gospod župnik hiti ravnokar iz svojega dvorca v zakristijo. Oglejva si mimogredé zahodni del mesta, potem pa za njim v cerkev, da vidiva, kako svetkuje nedeljo katoliški Bošnjak! Ker sva svojo pobožnost že opravila zjutraj v jezuitovski cerkvi, nič ne dé, če tudi nekoliko zamudiva.

Ob turškem «groblju» bitiva niže in niže po stezi, kmalu sva na cesti pri jezuitovskem letovišču. Nekoliko niže, glej, ravno sredi ceste je voda predrila leseno cev, — vre ti sedaj po vsej cesti; a le dalje, nekoliko naju bode ohladila hladna tekočina, saj nama je vroče. V mestu sva. Pa kaj ta napis: «Pivovarna travnička»? Ni velika, a v njej vari neki Madjar prav vkusno pivo. Vsak jedno kupico hitro izpijeva, a sedaj v cerkev bosansko! Prerivši se skozi zakristijo, vidiva, da je gospod župnik dovršil svojo «propoved». Čula sva samo še oznanjenje, oziroma prošnjo, naj verni ljud kaj prinese, da se plača krstni kamen ter mu napravi dostojen pokrov.

Začne se darovanje. Cerkev je natlačena, polna seljakov, a tudi dokaj gospôde je pričujoče. Vidiš pa tu marsi-

kaj, česar ne nahajaš doma. Pri vseh je videti velika pobožnost, vsakdo pazi na duhovnika. Malo je klopj v cerkvi; v njih je samo gospôda. Pravi Bošnjak ne gre v klop, pa je tudi ne potrebuje: prinese namreč seboj «čilim»; ako ga nima, kar se dogaja zlasti pri sirotnih ženskah, ondi je dober platnen ali kakoršenkoli robec; razgrne ga, sede nanj, in to je sedaj zanj ves svet: nihče nima pravice do njega. Na «čilimu» med sveto daritvijo kleči, na njem se klanja s čelom do tál.

Glejmo, kako ti moli Bošnjak! Klečé razprostre roki kakor mašnik, sede, razprostre zopet roki, poklekne, skloni se. Vse vedenje kaže, da mu v srečveje istinita pobožnost. Ljudstvo večinom ne zna čitati, le nekateri, posebno mlajši, imajo knjižice. Ti ne počenjajo onega klanjanja — civilizovani so. A videl sem vendar klanjati se na «čilimu» prav imovite, bogate, celó «evropsko» oblečene. Pri nas bi bilo smešno, a v Bosni mi je ugajalo.

Prepričala sva se, da ima tudi Travnik marsikaj lepega. Gradí se malo razven tega, kar sem že omenil; večinom je še pravo «turško» mesto. Železnica, ki kmalu pridrdra, prinese drugačne razmere, in mestece bode gotovo središče za znamenite izlete popotnikom našim in «bosanskim». (Dalje.)



Na jutrovem.

(Potopisne in narodopisne črtice. — Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Kajira ima tudi svoj mestni vrt, ki se imenuje Ezbekîje. V najživahnejšem delu mesta vabi domačine in ptujce, naj se razveseljujejo po lepih potih, med košatimi drevesi, poleg različnih južnih nasadov. Nekako sredi vrta je narujen mal griček, kamor prideš po stopnicah do mičnega razgleda. Močne sikomore ali divja figova drevesa imajo tam tako službo, kakor pri nas divji kostanji

ali pa lipe. Če je že pri nas poletna senca jako ljuba, koliko bolj šele tukaj! Zvečer igra na vrtu tudi godba in privabi mnogo občinstva.

Še več lepote se razgrinja potnikovim očem v velikem vrtu ali parku, ki se imenuje Šubra. Iz Kajire greš proti severu po lepem drevoredu, kjer srečavaš obilo ljudij, zlasti pa bogate kočije. Vrt Šubra je ob Nilu. Tu je bilo

se nahaja bogat lesen strop in dvoje lepih vrat. Vrata so iz orehovega lesa. Jedna se sosebnost na stranskih lizenah odlikujejo z lepimi žilami. Mojstrovega imena ni. Na vratih je vdolžna letnica 1638. Bogat lesen strop in dvoje zanimljivih vrat je sijajen dokaz, da je tudi naša domovina na umetno-obrtniškem polju nekdanj častno in uspešno tekmovala s sosednimi deželami.

Okolica kranjska ima lepa sprehajališča. V mestu samem sta dva drevo-reda. Proti severu tik nad Savo te vodi umetelno zasajen park do vasi Strževega. Krasen razgled se ti odpira na Šmarjetnogo, na goro sv. Jošta in na kvišku kipeče velikane do sivega Triglava.

Pod teboj pa buči in bobni Sava, valeč se čez mogočni jez, ki lovi vodo veletržcu V. Majdiču za njegov umetelni mlin «na valarje».

Ob vshodni strani ceste, ki vodi v Tržič in na Železno Kapljo, je drugo šetališče nalik ljubljanski Zvezdi. L. 1888., ko so vsi narodi avstrijski praznovali štiridesetletnico vladanja Franca Jožefa, bil je drevored dovršen in v ta namen imenovan «Franc-Jožefov drevored».

Da se je zasadilo to za mesto toliko važno šetališče, ima prav mnogo zaslug kranjski rojak medic. dr. Šavnik. Za ohra-

njenje nasadov skrbi sedaj olupševalni odsek mesta kranjskega.

Marsikaterega za slovensko domovino zaslužnega moža je rodil starodavni Kranj. Le nekatere naj navedem. Leta 1695. se je rodil Lovro Pogačnik, jezuit in sloveč govornik v stolni cerkvi ljubljanski. Umrl je kot pisatelj v Zagrebu. Sloveči zdravnik Florijan Sentimer je bil Kranjec. Šolal se je v Ljubljani, v Beču, Heidelbergu in Parizu. Leta 1812. je spremil veliko francosko vojsko na Rusko. Slovenski jezik mu je tu dobro služil. Za časa kolere leta 1830. je spisal učeno knjigo o tej bolezni. Slovenskega pisatelja Simona Klančnika (roj. 10. listopada 1810., umrl 3. prosinca leta 1844.), po vsem Slovenskem znanega zdravnika Tomo Pirca smé s ponosom Kranj prištevati med svoje. Kdo ne vé, da je tudi rajnemu očetu slovenskega naroda, dr. Janezu Bleiweisu vitezu Trsteniškemu, tekla zibelka v Kranju? Škof ljubljanski dr. Jernej Vidmar in novoimenovani, a radi rane smrti še ne posvečeni škof dr. Janez Gogala, svetlopišec Ivan Pucher in mnogi drugi znameniti možje so bili rojaki kranjski.

(Konec.)



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Poglejmo nekoliko v minulost mesta Travnika.

Ni stara njegova zgodovina: Travnik je baje nastal stoprv za turškega gospodstva, ker l. 1503. se prvič javlja, dasi je utrjeni travniški grad mnogo

stareji. Ime je mesto dobilo brez dvoma po kraju, po travnikih ob Lašvi. Sedanji Travnik je nekako središče nekdanje župe «Lašvanske». Pod turško vlado je pa postal kmalu središče Bosni, kakor ji je tudi po legi nekako v sredini: —

znani so paše «iz Travnika». Sarajevski mohamedani namreč so bili jako slobodoljubni, radi tega tudi precèj sami svoji; travniške paše so poslušali le, kadar jim je bilo ljubo, sicer so pa tudi tem mogočnim gospodom pokazali vrata, kadar jim niso bili po volji. Radi tega se paše niso drznili naseliti se v Sarajevu. Šele Omar paša je nekako v sredi našega veka sklenil, da mora biti drugače: hotel je stanovati v Sarajevu.

Omar je bil prej avstrijski častnik. Nekaj se je baje pregrešil, bežal, poturčil se ter — poturica — bil hujši nego Turčin. Vsako sredstvo mu je bilo dobro za namen; rabil je jezik — obljube, pretenje; a prvo in poglavitno sredstvo mu je bil meč. Povabil je n. pr. k sebi najbolj zagrizene nasprotnike z obljubami; govoril je lepo, a naposled velel vzeti jim glavo. Ti mu niso bili več nasprotni —, in stoloval je v Sarajevu. Travniku je to jako škodilo; zato pravi travniški Turek ne govori rad o Omarpaši. Krutost tega poturice narišem dovolj, ako povem, da je v enem dnevu dal pobiti 500 svojih nasprotnikov.

Avstrijci so došli v mesto dné 11. vel. srpana leta 1878. Bili so Kranjci, Primorci in ogerski polk Sachsen-Meiningen. Zmaga pri Jajcu je mohamedane tako preplašila, da niti jedna puška ni počila, ko so prišli naši «fantje»: Travnik se je podal prostovoljno. Omenjam še, da so sami Kranjci ostali v mestu do dné 30. kimovca, drugi vojaki so šli naprej proti Sarajevu. Ta dan pa so jo mahnili naši Kranjci proti Livnu, kjer so poslednjič gledali turški dim in slišali turške puške.

Pod avstrijsko vlado napreduje mesto. Tu je mnogo avstrijskih uradnikov, dva dobra hôtela, gradi se tvornica za tobak in železnica, ki se bode zvezala s progo Brod-Sarajevo na postaji Janjiči blizu Zenice. Ko ta dojde, bode marsikaj drugače: nove moči pridejo, domačini se bodo morali umikati, ako se ne popri-mejo novih razmer. Da bi bilo le v prid katoliški cerkvi in v hasen slovanstvu!

Kakor zatrjujejo vsi, opaža se velik razloček med sedanjimi in nekdanjimi razmerami. Mohamedani propadajo, dasi

jim nihče ne krati nikake pravice, marveč jih zakon varuje vselej in povsodi kakor punčico v očesu. Posebno se selijo iz vasij v večje kraje; a tudi to jim ne bode pomagalo, ker jih vera zadržuje, da se ne morejo kosati s kristijani. Nasprotno pa so si ti opomogli, dasi plačujejo desetino in tretjino; nekateri so si že nakupili nekoliko zemlje v last. Bolje se jim godi vsekako nego pod Turčinom; sedaj vsaj vé vsakdo, kaj je njegovo, prej ni vedel nikdar. Kupil je opanke, fes, turban na trgu; Turčin je videl. Vedé, kodi ide kristijan, hitel je pred njim, počakal ga s samokresom in bodalom ter ukazal: «Vsedi se!» Raja ni smel nositi orožja; Turčin mu je izzul opanke, vzel vse, kar je nakupil, ter ga poslal golega domov. Take reči so mi pripovedovali nekateri frančiškani, ki so bili sami priče. Še živé Turki v Travniku in drugodi, o katerih govore kristijani: «Ta mi je vzel to, ta ono; ta-le me je oplenil.» Umrl je pred kratkim Turčin v Travniku, ki je ubil blizu mesta starega očeta in bližnjega sorodvinca svečenika, še živečega župnika. Pravil mi je drug Bošnjak, gvardijan, da so mu Turki brez vzroka umorili deda ter ga vrgli v vodo.

Resnične pravice bi bil pod turško vlado iskal opoldan z lučjo zastonj. Kdor je plačal, temu se je priznala pravica, kdor ni plačal, temu se je utajilo vse. Tako je že od nekaj na Turškem. Naš rojak, pokojni škof Baraga, pripoveduje nam iz lastne izkušnje ta-le dogodek: Hotel je obiskati Egipet in Palestino; dobil je v ta namen potni list v Carigradu. Dospevši v Aleksandrijo, dá list turškemu uradniku, ki ga vzame ter gré v drugo sobo. Čez nekoliko časa se vrne ter vpraša Barago drzno, kaj hoče? Škof prosi, zahteva ostro potni list, a Turek odgovarja na vse: «Nisem ga nikdar videl». Brez dvoma je hotel Evropca ožeti za nekaj zlatov, a ker mu jih ni dal, bilo je brezuspešno vse prizadevanje: moral je nazaj v Carigrad po drug potni list. Da se je pokojni Baraga zaradi tega v Carigradu bridko pritožil, mislimo si lahko; a dosegel ni pa nič drugega, kakor da so mu dali nov potni list, a zapisali mu na čelo: «Ta list se ne smé dati

nikdar iz rok; turški uradnik naj ga samo čita!» To je pomagalo.

Istina je, da tudi sedaj v Bosni niso vsi zadovoljni, saj popolna na zemlji ni nobena reč; istina je, da se tretjina in desetina ostro iztirjuje; naj bi tudi ne bilo sedaj kristijanom gmotno dosti bolje od poprej, kaj pa velja sloboda, katero jim je prinesla naša država, varnost življenja, imetja, devištva! Polagoma se priučé pridneje delati, bolje obdelovati polje, desetina se jim izpremeni v davek, in srečni bodo. Bosna ima neizmerne zaklade v zemlji in nad zemljo, da bi jih le znali porabiti Bošnjaki!

Pa še nekaj!

Tudi pod turško vlado ni bilo brez zločinov. Pa kakšna je bila turška sodba? Mnogo zlobnečev so obsodili modri «kadiji», da se odvedó v Vidin in zapró na deset in več let. Toda od stotine onih ni prišel niti jeden v kaznilnico. Kako to? — Turški vojaki so jih tjekaj spremljali: pa kdo bi hodil tako daleč zaradi «bedastega» roparja ali morilca! Kdor je plačal, tega so izpustili, in v par dneh je bil zopet doma; kdor ni plačal, tega so ubili —, in ta jih tudi ni tožil. Kaj se je zgodilo z obsojenci, ni vprašal nikdar nihče; neubiti so zopet lahko delali pred očmi svojih kadijev, kar jim je bilo drago.

Tako stiskanje je storilo Bošnjaka «prefriganega» (tako pravijo Bošnjaci za «premetenega»). Ohranil je svojino le, ako je Turčina prevaril; ako pa ni znal, moral je platiti dvakrat, trikrat, še večkrat.

Bošnjak, pravim, je navihan, a tudi pošten; tatvina je redka reč pri kristijanu kakor pri mohamedanu; v Bosni so vasi, kjer se nič ne zaklepa. Bošnjak kristijan je pa tudi varčen, česar ga je Turek naučil. Dobro pazi na male reči; celó imovit človek ti stori prav rad uslugo za mal novčič; darila se nikoli ne brani, pa ga tudi ni sram prositi te darú, kakoršnega koli, če tudi je imovit. «Kar se dobi, dobro je», táko mu je geslo. Trezni so v pijači, zmerni, preprosti v jedi brez razložka vere. Kot izjemo sem pač čul, da nekateri moha-

medani jako ljubijo «sljivovico» zlasti pred obedom.

Poglejmo še nekatere stavbe v Travniku.

Kolegij so zidali jezuiti brž po zasedanju; poklical jih je nadškof Stadler. Nekako poldrugo leto so stanovali v neki turški hiši. Načrt so naredili sami, izvajal pa ga jim je štajerski Slovenec, graditelj g. Holz, tudi težaki so bili štajerski Slovenci. Delo se je vršilo v treh odstavkih, a vendar je sedaj vse lepa celota.

Četverkotno poslopje stoji na zahodu od mesta Travnika, ob vznožju zelene Vilenice. V sredini je cerkev z lepim pročeljem, obrnjena proti mestu; sega daleč v dvorišče ter je nekako deli v dva jednaka prostora; precéj velika je in posvečena sv. Alojziju. Zidava je zvršena v romanskem slogu, ki pa ni popolnoma čist; sicer pa je cerkev, kakor sploh redovniške cerkve, jako snažna in ugledna. Strop in stene so barvane in slikane. Na oboku se odlikujejo podobe različnih svetnikov iz Jezusove družbe. Orglje je poslala Češka, tri ubrane zvonove Dunajsko Novo mesto. Potratnega sploh nič ne nahajaš v tem hramu božjem, pač pa je vse primerno svojemu namenu.

S samostanom je združeno deško semenišče in bogoslovnica. Semenišče ima vsako leto nad sto gojencev-gimnazijcev od 1. do 8. razreda. Bogoslovje je pričelo jeseni tretje leto; v lanskem šolskem letu je bilo v dveh letnikih najst bogoslovcev. Sedaj pa se dozidava bogoslovnica v Sarajevu skupno za vso Bosno in Hercegovino.

Kako procvita sēmenišče in sploh jezuitovska zasebna gimnazija, ni treba popisovati, saj je znano, kako izvrstni učitelji in odgojitelji so očetje Jezusove družbe. Vsi, kateri so imeli priliko prepričati se o izvrstnih uspehih, hvalijo zavod. List «Vrhbosna» donaša o tem leto za letom nove dokaze, podaje novo hvalo. Leta 1891. n. pr. je štela gimnazija 232 dijakov, izmed katerih jih je bilo v semenišču 91, a plačujočih samo — osem.

Jezuiti bistrijo um, poleg tega vedno blažijo srce; skrbé pa tudi za telesno

zdravje in razvijanje. Dobro vedó, česa je treba mladini. Turobnih mračnežev ne izrejajo. Da, istinito: ta zavod je plemeniti vrt, «v katerem se vzgajajo žive bilke boljše bodočnosti naše (bosanske)». («Vrhbosna» 1890, str. 11.) «Jezuit ni učitelj-tlačan, ki bi samo uro izpolnil, marveč učitelj z vsem svojim življenjem: uči prav tako, ko moli v cerkvi, kadar se sprehaja, kadar se razgovarja, kakor takrat, ko predava na katedru. Jezusovec porabi vsako priliko, da povzdigne svoj glas za Boga in prosveto naroda, med katerim deluje». («Vrhb.» 1890, str. 12.)

Ne smem tudi pozabiti ozadja te zgradbe proti gori Vilenici. Brž za hišo so igrišča za mladino. Za njimi se svet dviguje; napravljene so različne steze in pota za šetalce proti višini; nasajeno je sadno in gozdno drevje visoko nad hišo. V kratkem boče tu najlepši park, a iz njega mičen razgled po Travniku.

Gospod P., rojak, me je spremil k mestnemu župniku gospodu P., ki je bil pred časom tajnik vrhbosanskega nadškofa v Sarajevu. Gospod je še mlad in jako olikan mož, rojen Hrvat blizu štajerske meje. — Ne bom govoril o njegovi osebi, rečem samo: mož je, kakoršnega si želi katoličan in Slovan. Pridobil si je velikih zaslug pri zidanju cerkve in svojega stanovanja. Cerkev se je zgradila po milih darovih l. 1887.; preprosta je, brez posebnega lepoticja, a snažna in prav prijetna. Nima oboka, dasi so rebra zanj zidana; mesto oboka je mičen strop. Spodobna hiša božja je, zlasti še v Bosni. Žal, da bode v kratkem mnogo premajhna, saj že sedaj ne zadočuje, ker dohaja k službi božji mnogo seljakov iz okolice, ki je večinoma katoliška.

Obiskala sva z gospodom jezuitom nekega trgovca, vnetega katoličana, kar mi je bilo posebno ljubo. Trgovec je rojen Bošnjak in res jako zveden mož. Obleden je civilno, a fes seveda mu diči lepo, s črnimi lasmi pokrito glavo. Postregel nama je brž prav po bosansko s «sljivovico» in smodčicami. Govorili smo v «dućanu» (prodajalnici) dolgo; slednjič pa me je povabil, naj si ogledam tudi njegovo stanovanje. Lahko si mislite, da se nisem ustavljal. Videl sem

pri njem, kakšna je imovitejša bosanska «kuća».

Pred sobo in po sobi so razgrnjeni čilimi — preproge — domačega dela. Prišedši do čilima, izzujejo si Bošnjaki črevlje. Okrog ob steni je nekak vzvišen, meter širok oder, ki je tudi pregrnjen s čilimi. Drugega nimaš v pravi bosanski sobi. Za obed se donese nekaka peden visoka okrogla miza ter se postavi sredi sobe; krog nje se vsedejo lačni domačini po turški šegi in obed se začne. — Tudi pri našem prijatelju, trgovcu, je bilo vse tako — samo s tem razločkom, da so prišli v sobo po evropskem načinu še stoli in miza, da, celó naslonjač. Dejal je gospodar, da boljši Bošnjaki sedaj že večinoma rabijo tako pohištvo, vendar se pa prigodi kaj rado, da ta ali oni — po stari navadi — nogé potegne pod-se na stol. — Pa res, zapazil sem to na železnici kakor na pošti: — oni Smirnjani kakor tudi Španjol iz Jajca sta imela pri vsaki priliki noge na sedežu pod seboj.

Ko so prišli jezuiti v Travnik, morali so pri obiskih vsigdar sedati na tla, kar je bilo za vse jako mučno, za stareje pa kar smešno — zlasti, ko niso mogli vstati. Turek, Bošnjak sploh, pa sede, vstane, kakor bi z roko zamahnil. Vendar pa se tudi Bošnjak odvadi turškega vedenja; naš trgovec mi je zatrjeval, da mu več ne gre tako lahko, odkar se vseda na naše stole. Razkazal nama je tudi druge sobe: spalnico, sobo za deco i. dr. Povsodi so tla pokrita. Ljudje spé na tleh na čilimih, dasi je tudi v spalnicah prej omenjeni oder. Pri Bošnjaku trgovcu pa sem videl že tri postelje narejene po naše.

Popoldne istega dneva me je spremil gospod V. v Dolac, ki je skoro pol ure oddaljen od Travnika. Nekdaj je bila v Dolcu župnija travniška, še-le po zasedanju je nastala v mestu lastna «župa».

Dolac je jako prijetna izjema v Bosni: vsa vas je katoliška. Do njega prideš čez strmo, a ne visoko brdo na desnem bregu Lašve; leži v neznatnem dolcu, ki visi proti jugovshodu, gledajoč daleč doli v travniško polje. Kraj ima mnogo hiš, ki so brez izjeme lepe, da bi smele stati brez sramote tudi v kaki gorenjski vasi.

Kakor v Travniku, tako imajo tudi tukaj «milosrdnice» šolo. Naselile so se tu celo prej nego v Travniku, že za turške vlade.

Župnik, velik, krepak mož srednjih let, naju je sprejel dokaj ljubeznivo; mene je celó pohvalil — pač le šaljivo — da govorim dobro hrvaško-bosansko, ter me vprašal, koliko časa sem med Bošnjaki? Ko odgovorim, da le nekaj dnij, ni se mi mogel načuditi, dasi sem mu zatrjeval, da smo Slovenci bližnji rojaki Bošnjakom. — Pa istina; sredi Bosne je izreka podobnejša slovenski izreki, nego pri mnogo drugih Hrvatih.

Župnija Dolac ima do 2000 katoličanov, za katere skrbi župnik z duhovnim pomočnikom. Župnijska cerkev je velika in lepa; ima tri ladije; srednjo krije širok in visok obok, katerega pa kazi dvojna debela lesena vez. V novejšem času so prizidali dva visoka, rdeče barvana zvonika; ta dva sta nas pozdravljala, ko smo gledali mesto izpod Vlačića. Bošnjaci so na to cerkev jako ponosni; govorili so vedno — dokler niso videli jezuitske v Travniku —, da je ni lepše cerkve, nego je dojska; a naš Kranjec bi dejal, da ji nedostaje še mnogo. Pa ne jemljimo jim veselja: kdor boljšega ne pozna, zadovoljen je z malim.

Verske razmere bosanske niso ugodne. Po zakonu so jednakopravne vse vere; očitno zabavljanje zoper katerokoli vero bi se ostro kaznovalo. To je vlada dobro ukrenila; ali v zasebnem življenju je drugače: katoličan mrzi razkolnika — 'hriščana', ta katoličana, oba pa mrzita še bolj mohamedana. Kaže se to še sedaj, zlasti če se govori o smrti tega ali onega. Kristijan ne reče nikdar, da je nekrščenelec — mohamedan, žid — umrl, marveč rabi besedo, s katero zaznamujemo konec nespametne živali; a ravno tako govori Turek o smrti kristijanovi. Pod sedanjo vlado se vendar obrača na boljše tudi v tej reči. — Isti jezik govoré vsi, vendar hočejo biti različni narodi. Katoličan trdi, da je Hrvat, razkolnik hoče, da je Srbin, a mohamedan je mohamedan — Turek. Pri nekaterih izobraženih mohamedanih je pač v tem že drugače.

Govoril sem o tej žalostni prikazni s katoliškim župnikom, a kaj mi je dejal? «Istina je, govorimo isti jezik», rekel je, «vendar so pravoslavni Srbi, ne Hrvati. Imajo drugačen značaj, drugačno kretanje, drugačne navade; nekako resnoturobni so; tudi izgovarjajo iste 'rieči' drugače, kakor mi Hrvati. Zopet Turčin, mohamedan — izgovarja čestokrat *h*, a Hrvat in Srb ga ne izgovarjata, n. pr. Bihač pravi Turek, a kristijan navadno le Bišće itd.»

Ne bom se prepiral, koliko je v tem istine, naj določijo drugi. Zapisal sem le, kar sem čul iz ust Bošnjakov. Mislim, da so se oni razložki lahko izcimili tekom stoletij iz vere; reci, kar hočeš, istina je in ostane, vera sega najgloblje v človeško življenje, celó v telesno njegovo naravo. V dokaz bi se dali navesti mnogi pojavi iz Amerike, Afrike, a tudi iz Evrope. Zato ima prav oni župnik bosanski, ki mi je dejal: «Ako izgubi naš narod vero katoliško, potem gre vse 'rakom žvižgat'».

Opomniti mi je še, da so mohamedani, zlasti mlajši, v šoli izobraženi, mnogo bolji; spoznavajo, da so Slovani. Z njimi se katoličan sporazumeva dosti lažje, nego z razkolnim bratom «hriščanom»; ti so grozno zagrizeni, a neizrekljivo nevedni. Njihovi duhovni (popi) so Srbi, a drugega nič. Še so taki — jeden baje celó v Sarajevu —, ki ne znajo niti pisati, niti čitati; naučili so se «liturgije» na «iz ust» — na pamet. Tukaj v Travniku jih je nekaj, ki imajo svojo «župo» po več ur daleč v gorovju, pa gredó tje kaj le tri- ali četirikrat v letu, sicer pa živé v Travniku brez dela, saj ovce se pasó same, kakor jim drago. V župo prišedši pokrsté, kar se je rodilo, ako se jim plati; poblagoslové, kar je umrlo, v grobéh; imajo tu ali tam morda kakov govor: to je vse njihovo pastirovanje. Liturgijo, sv. mašo, opravljajo samo ob nedeljah, a v isti župniji le jeden, več nikdar ne. Sv. Rešnjega Telesa navadno ne hranijo; zaradi tega tudi bolnikom večinoma ne dadó sv. popotnice. Pravili so mi o sv. poslednjem olju skoro neverjetne reči, da jih ne morem omeniti. — Primerimo, koliko nasproti trpi, in rad trpi katoliški duhovnik; kako hiti

čez hribe in doline v snegu in blatu, v mrazu in vročini, da nese sv. popotnico za smrt bolnemu prosjaku! Kako se trudi v šoli, na prižnici in drugodi za zveličanje duš! Vendar mnogi tako hvallijo pravoslavje, a zaničujejo katoliško duhovstvo. Ali je to pravično?

Ob raznih prilikah se kaže, da so mohamedani prijaznejši katoličanom, kakor pravoslavnim; ako se kdaj pokrsté, bodo vsi katoličani. Zgodilo se bode, ko dojde ugodnejši čas; zlasti se mlajši svet ne boji več tako krstne vode. Čulo se je in se še čuje: «Ako bode treba — ,krst náse — svinjetinu predáse!» Gotovo jih pa nihče ne bode silil.

Sicer so pa mohamedani jako nezaupni. Vedé, kako so malo izobraženi v primeri z nami, bojé se skoro vsake reči, ki pride od «Évropé»; deloma je kajpada tega kriva tudi njihova slaba

vest. Ta nezaupnost in bojazen je tudi vzrok, da so večkrat pokončevali stare spomenike. Zanimiva priča tega je dogodek, ki mi ga je pripovedoval gospod rojak. — Na travniškem gradu pri džamiji je bil vzidan kamen z napisom. Prišla sta dva ptujca, ogledala kamen in prepisala. Star Turčin je to opazoval od daleč; ko sta odšla ptujca, pride z mogočnim kladivom in začne obdelavati napis tako kruto, da je kmalu izginil. — Turek si misli: Morda bi mi škodilo; če uničim to stvar, ne more mi več škodovati! Prav tako ravnajo Turki mnogokrat tudi s človekom, češ: dokler je živ, lahko ti škoduje; ubij ga, da se ga ne bode treba bati!

Bil sem v Travniku v neki džamiji. Nekateri Turci so se klanjali po navadi. Kolika praznota! Kaka ničnost v teh hramih! (Konec.)



Na veke svečenik.

(Novomašniku dr. Fr. U.)

Ti si svečenik vekomaj.

(Ps. 109.)

Blagóst s Teboj, prijatelj, brat:
Ko prvič danes s srcem vnetim
Stojiš pred žrtvenikom svétim,
Blagóst s Teboj, prijatelj, brat!
Veliko Ti gospod je stóril,
V ljubezni nad Teboj govóril:
Na veke svečenik!

Oj blagor Tebi tisočkrát!
Po trudov pótu in napórov
Prispél do svétih si šotórov,
Oj blagor Tebi tisočkrát!
V Gospódnji hiši zdaj prebival,
Gospódnjo bodeš slast užival,
Na veke svečenik.

Tvoj sládki delež je Gospod;
Zató, ker svojce, dom ostavil,
Na ptuje nékoč se odprávil,
Tvoj sládki délež je Gospod;
Zató, ker pústil svétne upe,
Gospod je délež Tvoje kupe,
Na veke svečenik!

Kaj li povrneš Njemu Ti?
Otel je On Te zémlje prsti,
Izvóljencev prištél Te vrsti —
Kaj li povrneš Njemu Ti?
Za kélíh primi zaželéni,
In v dúši hvale spev Ti zvéni,
Na veke svečenik!

Gospod je Tvoj, in Ti Njegóv,
Njegóv na vekov bódi veke!
Pojíl Te bo iz zíve reke —
Gospod je Tvoj, in Ti Njegov!
Za kélíh primi zaželéni
In z njim Gospoda se okléni:
Na veke svečenik!

V Rimu, k Vsém svetim 1893.

Mihael Opeka.



Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Konec.)

Mohamedanska vera je čudna; napravlja pa tudi jako žalostne družinske razmere. Poglejmo samo razmero med možem in ženo! Istina je, da so Bošnjaci večinoma jednoženati, a zakon jim dovoljuje več ženâ. Tega se poprijemajo vsaj nekateri. Smé pa Turčin ženo zapoditi, kadar mu drago; radi tega pa mu je postavno zabranjeno vzeti kaj ženinega, dokler živi. Po smrti njeni podedujejo deca ali pa soprog. Navadno si vendar znajo tudi tu pomagati. V Travniku n. pr. je omožena Turkinja — menda ni lepa — ki ima jako veliko imetja, jedina hčerka bogatega mohamedana. Mož je sicer vzel drugo, in njo, starejo, odpravil iz hiše; a ni ji rekel nikdar, da jo spodi; ž njo ne živi, a velja mu za ženo. Tako ona čaka smrti — on pa njenega imetja. Res «turški» zakon, a zakon je!

Sklepajoč popis verskih razmer dostavljam, da so Bošnjaki vseh ver jako praznovni in vražarski: brez dvoma zato, ker so premalo poučeni. Amuleti (t. j. taki predmeti, katerim pridevajo posebno moč) so navadni pri mohamedanih, a tudi pri razkolnikih in katoličanih. Hodža ga dá Turčinu, pop «hriščanu», — katoličan ga išče pri katoliškem duhovniku. Ko ga ne dobi pri njem, gré k «popu» ali hodži, — prazno-

verje in vražarstvo ne dela velikega razločka. Tudi nekatere ženske vražarice si služijo s tako umetnostjo lepe novce.



Stekanje Kokre in Save pod Kranjem. (Fotogr. dr. Fr. L.)

Naši duhovniki imajo v tej reči jako težak posel, a večinoma le malo uspeha.

Privadil sem se bil v Travniku, zlasti še zaradi velike prijaznosti oo. jezuitov; toda treba je bilo odriniti. Naročil sem za drugi dan voz do postaje Lašve, da

se od tam popeljem z vlakom v Sarajevo.

Voz zdrdra po gladki cesti: še jeden pozdrav prijaznemu rojaku in kmalu zdrčim čez most ter mimo mogočne skale, ki nam je včeraj zapirala razgled proti vshodu. Lep prizor! Na desni imaš «Dolac» z veliko cerkvijo, pred seboj ravno dolino, ki se širi na desno in levo

katoliško cerkvijo, ki pa še nima zvonika. Zvonovi visé na leseni gredi pred svetiščem božjim. Koliko lepši bode ta kraj, kateri je večinoma katoliški, ko bode mogočen zvonik kot veličasten prst kazal proti nebu ter vernikom klical: «Sursum corda!»

Leta 1878. meseca avgusta je bilo tu bolj živo nego sedaj. V tej vasi sta se

takrat združila vojskovo vodji Filipovič in Würtemberg. Ta je došel od Broda skozi Vratnik (Vranduk), oni pa, kakor že vemo, od Banjaluke skozi Jajce in Travnik Pri hanu Kompanji sem dobil dva Slovenca, gostilničarja in njegovega soseda, kovača. Prvi je Primorec, drugi pa Notranjec. Tu je vrgel voznik konjem nekoliko med zobe, pa brž potem — nekako 32 kilometrov od Travnika — pridem do mostú čez Lašvo, kjer se cesta odcepi na bližnjo Busovačo. Tudi tu je bila za časa zasedanja praska med našimi vojaki in bosanskimi vstajniki.

Hitimo dalje ob levem bregu Lašve! Nekako v poltretji uri dospem do postaje Lašve ob izlivu reke istega imena v Bosno. Nekoliko nad pol ure mi je bilo še čakati, da je prisopihal vlak od Janjičev, ki je privedel imenitno gospôdo: poveljnika Apela in sprem-

stvo iz Sarajeva. Ogledavši si posadko banjaluško, odrinil je visoki gospod v Doljno-Tuzlo, da je bil ondi pri neki grški slovesnosti.

Urno dobim listek, pa na voz! Drvili smo dalje ob reki Bosni, ki je bila od prejšnjega deževja v gorati Bosni grdo rjava, skozi ozko dolino proti jugu do 219 km.



Glavni trg v Kranju. (Fotografoval dr. Fr. L.)

ob Lašvi; temno-zelene goré jo obrobujejo: to je rodovitno «travniško polje». Kakor drugodi, tako tudi tu ni kaj pridno obdelano, ali vendar je primeroma jako plodovito: zlata pšenica se ti kar ziblje pod težo klasov.

Nekako 18 ali 20 kilometrov od Travnika je velika vas Vitez s prostorno

od Broda do postaje, ki se imenuje Kokanj-Doboj. Tukaj se dolina jako razširi; kraj je videti rodovit; zrela pšenica že čaka srpov. Prav mičen je pogled na nizko gorovje, ki obdaja precejšnje dolino. Nekdaj se je zvala «Bjelo polje», kjer je bila «župa» belopoljska. Tu so bili v 14. in 15. stoletju poglaviti sedeži kraljev bosanskih: Sutjeska, Trstivnica in Visoko. V Sutjesko se dospe v dveh urah čez gorovje proti vshodu. Pozneje so tu ustanovili znameniti franjevski samostan Sutjesko, ki stoji še sedaj. Trstivnica je blizu nje; bila je navadno stolno mesto; bivali so kralji tudi na Visokem, ki je nekoliko više na bregu reke Bosne, in pod njim selo Podvisoko. Visoko je bilo v 14. in 15. stoletju najznamenitejše bosansko tržišče. V tem dobro utrjenem mestu je večkrat stoloval bosanski kralj, da, celó državni zbor je bil tu nekaterokrat, n. pr. l. 1404., ko so po naporu silnega Hrvoje bosanski velmoži vrgli kralja Ostojko. — V Kokanj-Doboju je tekla pri zasedanju Bosne v neki praski turška in krščanska kri, ko sta namreč zgrabila združena Filipovič in Würtemberg tukaj zbrane mohamedanske vstajnike.

Železnična proga nas vède vseskozi ob reki Bosni. Izmed različnih postaj razven prej imenovanega mesta Visokega, kjer so bili Turki pred Sarajevom

l. 1878. zadnjič tepeni, omenjam le še predzadnje — Dvor. Tej postaji nasproti na levem bregu Bosne zagledaš lepo visoko hišo z manjšo cerkvijo zraven nje, in pa štiri popolnoma enakolične male hiše; okrog vsake je mal vrt in poseben plot. Zgradbe so nove. Na prvi pogled se mi je zdelo čudno, da so si hiše tako podobne.

«Kaj je to?» vprašam. Prijazen sopotnik mi odgovori: «Grško (srbsko razkolno) semenišče je.» — A čemu so štiri popolnoma jednake hiše? — «To so ženske naredile», bil je odgovor. «Veste, da so pravoslavni duhovniki oženjeni», nadaljeval je sopotnik. «Deli so iz početka štiri oženjene gospode profesorje v jedno hišo, — vidite jo tam-le, velika bi bila dovolj —; toda ženske so se prepirale med seboj tako, da niso mogli sprogi več strpeti. Prosil so vlado pomoči. Ta je res pomagala s tem, da je zgradila vsakemu profesorju posebno hišo; tako bode vsaka profesorica gospodinja v lastni 'kući.» Relata refero.

Da Srbi nimajo semenišča v Sarajevu, kriv je metropolit sam, ki je dejal, naj le bode zunaj mesta, češ da je tako na Ruskem.

«Sarajevo!» Treba je stopiti z voza, pa tudi posloviti se od prijaznega čitatelja in spremljevalca.



Morilčev oče.

Vipé v nebo na gori razvaline,
Od davnih let razpalega gradú;
Srcé utriplje potniku strahú,
Ko mu okó iz dalje zrè zidine.

Leži bajè prokletstvo na razpadu,
V dolini s tiho grozo govoré,
Da lastnemu očetu je srcé
Prebodel nékdaj sin brezčuten v gradu.

Na gradu v sobi starec stan izvoli,
Kjer stene sive je prerastel mah.
Odmrl je svetu, ni duhov ga strah,
On za morilca in očeta molí.

Ta grad so stresale besede klete,
Zdaj v njem molitev žije, diha mir;
Tù nékdaj vladala sta slast in pir,
Zdaj vlada bič in post in misli svete.

Viharna noč, blisk šine iz oblaka,
Udari starcu šum, ropòt na sluh:
Prikaže se mu v črni halji duh,
Oj duh je umorjenega grajščaka.

Odmev vrši od mokrega oboka,
Obseva kaplje stropa bliskov žar.
«Kaj hočeš, duh mi?» vpraša samotar.
Vstrepeče duh in divje se razjoka.

«Za druge môli, starec, môli záse,
Premišljaj, pôsti se in vihti bič!
Midva sva sojena v vse večne čase,
Molitev nama ne pomaga nič.

In ko molitve tudi bi podvojl,
Zlotvora ne izbriše ves spomin;
Na veke mrtev jaz sem, mrtev sin,
Sinú rodil — morilca sam sem vzgojil.»

Anton Medved.

